

Regeringens proposition

1987/88:81

om ändring i lagen (1966:413) om vapenfri
tjänst, m. m.

Prop.
1987/88:81

Regeringen förelägger riksdagen vad som har tagits upp i bifogade utdrag ur regeringsprotokollet den 21 januari 1988 för de åtgärder och det ändamål som framgår av föredragandens hemställan.

På regeringens vägnar

Gertrud Sigurdsen

Sven Hulterström

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen föreslås att tiden för grundutbildning av vapenfria tjänstepliktiga preciseras i lagen om vapenfri tjänst till minst 270 och högst 360 dagar samt att det i lagen också anges att tiden för repetitionsutbildning skall delas upp i högst fem övningar, som vardera får omfatta högst 30 dagar eller i särskilda befattningar högst 40 dagar. Förslaget ligger inom ramen för den nu gällande totala utbildningstiden för vapenfria tjänstepliktiga.

Förslaget innebär att tjänstgöringsskyldigheten för de vapenfria tjänstepliktiga lagfästs på i princip samma sätt som gäller för värnpliktiga.

I propositionen redovisas också allmänna riktlinjer för vapenfriverksamheten i fråga om tjänstgöringsområden, krigsplacering, utformning och genomförande av utbildningen samt om förmåner till vapenfria tjänstepliktiga.

Lagändringen föreslås träda i kraft den 1 juli 1988. Reformerna i övrigt föreslås börja tillämpas från den 1 juli 1989.

Förslag till
Lag om ändring i lagen (1966:413) om vapenfri tjänst

Prop. 1987/88:81

Härigenom föreskrivs att 5 § lagen (1966:413) om vapenfri tjänst skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

5 §¹

Vapenfri tjänstepliktig är skyldig att för sin utbildning tjänstgöra minst trehundraåttiofem och högst fyrahundratjugo dagar. Tjänstgöringen utgöres av grundutbildning och repetitionsutbildning.

Vapenfria tjänstepliktiga är skyldiga att fullgöra grundutbildning och repetitionsutbildning. Grundutbildningen skall vara minst 270 och högst 360 dagar. Repetitionsutbildningen skall omfatta högst fem övningar om vardera högst 30 dagar eller, i fråga om särskilda befattningar enligt regeringens bestämmande, högst 40 dagar. Den sammanlagda utbildningstiden skall vara minst 395 och högst 420 dagar.

Inkallas värnpliktiga med stöd av 27 § 2 mom. eller 28 § 1 mom. värnpliktslagen (1941:967), får även vapenfri tjänstepliktig kallas till tjänstgöring. Tjänstgöringstiden får icke överstiga etthundraåttio dagar, om tjänstgöringen föränledes av inkallelse av värnpliktiga med stöd av 27 § 2 mom. värnpliktslagen.

Om tillgodoräkning av fullgjord värnpliktstjänstgöring vid beräkning av tiden för tjänstgöring enligt denna lag och av fullgjord vapenfri tjänst vid beräkning av tiden för värnpliktstjänstgöring meddelar regeringen bestämmelser.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1988.

¹ Senaste lydelse 1978:524.

Utdrag ur protokoll vid regeringssammanträde den 21 januari 1988

Närvarande: Statsrådet Sigurdsen, ordförande, och statsråden Gustafsson, Leijon, Hjelm-Wallén, Peterson, Göransson, Gradin, Dahl, Holmberg, Hellström, Johansson, Hulterström, Lindqvist, Lönnqvist, Thalén

Föredragande: statsrådet Hulterström

Proposition om ändring i lagen (1966:413) om vapenfri tjänst, m. m.

1 Inledning

Regeringen bemyndigade år 1983 chefen för försvarsdepartementet att tillkalla en kommitté med högst sex ledamöter¹ med uppdrag att utreda värnpliktsutbildningen. Utredningen arbetade under benämningen 1983 års värnpliktsutbildningskommitté (VK 83).

Genom regeringens bemyndigande den 29 mars 1984 utvidgades VK 83:s uppdrag till att avse även utbildning av vapenfria tjänstepliktiga och frågan om frikallelse av värnpliktiga.

VK 83 lämnade i februari 1986 betänkandet (SOU 1986:30) Vapenfriutbildningen i framtiden. En sammanfattning av betänkandet bör fogas till protokollet i detta ärende som *bilaga 1*.

Efter remiss har yttrande över betänkandet avgetts av överbefälhavaren, försvarets civilförvaltning, värnpliktsverket, överstyrelsen för civil beredskap, statens räddningsverk, styrelsen för psykologiskt försvar, försvarets rationaliseringsinstitut, civilbefälhavaren i Södra civilområdet, civilbefälhavaren i Östra civilområdet, nämnden för vapenfriutbildning, styrelsen för internationell utveckling, nämnden för u-landsutbildning, socialstyrelsen, postverket, televerket, statens järnvägar, sjöfartsverket, luftfartsverket, riksantikvarieämbetet och statens historiska museer, arbetsmarknadsstyrelsen, statens naturvårdsverk, statens vattenfallverk, länsstyrelsen i Södermanlands län, länsstyrelsen i Kronobergs län, länsstyrelsen i Kristianstads län, länsstyrelsen i Västerbottens län, länsstyrelsen i Norrbottens län, Svenska kyrkans centralstyrelse, Haninge kommun, Järfälla kommun, Stockholms kommun, Uppsala kommun, Katrineholms kommun, Norrköpings kommun, Gnosjö kommun, Nybro kommun, Västerviks kommun, Malmö kommun, Göteborgs kommun, Mölndals kom-

¹ Riksdagsledamöterna Roland Brännström, ordförande, Margareta Hemmingsson, Hans Lindblad (t. o. m. 1984-08-31), Per Pettersson, Nils T Svensson, Anders Svärd samt redaktören Lars Nicander.

mun, Uddevalla kommun, Örebro kommun, Borlänge kommun, Bollnäs kommun, Sundsvalls kommun, Kalmar läns landsting, Göteborgs och Bohus läns landsting, Västerbottens läns landsting, Svenska kommunförbundet, Landstingsförbundet, Tjänstemännens centralorganisation, Centralorganisationen SACO/SR, Centerns ungdomsförbund, Kommunistisk ungdom, Svenska röda korset, Svenska ekumeniska nämnden, Sveriges centrala värnpliktsråd, Sveriges kristna ungdomsråd och Vapenfria arbetsgruppen.

Yttranden har också avgetts av domänverket, skogsvårdsstyrelsen i Södermanlands län, Kristna freds rörelsen, Svenska kommunalarbetsareförbundet, Sveriges civilförsvarsförbund, Sveriges frikyrkoråd, Sveriges kristna socialdemokraters förbund och Sveriges närradioförbund.

En sammanställning av yttrandena bör fogas till protokollet i detta ärende som *bilaga 2*.

Utöver detta har framställningar gjorts från vissa kommuner med förslag till lokalisering av skolor för vapenfriutbildningen. Synpunkter har också lämnats från enskilda personer.

Den allmänna värnplikten innebär en skyldighet för svenska män att delta i landets väpnade försvar i krig eller vid krigsfara och att genomgå utbildning med syftet att ge den värnpliktige förmåga att lösa uppgifter i det militära försvaret.

Skyldigheten att fullgöra värnpliktstjänstgöring är emellertid inte undantagslös. Enligt lagen (1966:413) om vapenfri tjänst kan en värnpliktig få tillstånd till vapenfri tjänst i stället för värnpliktstjänstgöringen, om det kan antas att bruk av vapen mot annan är så oförenligt med den värnpliktiges allvarliga personliga övertygelse att han inte kommer att fullgöra värnplikten.

Den som ges tillstånd till vapenfri tjänst får inte övas i bruk av vapen eller åläggas att bära vapen eller ammunition. Den vapenfria tjänsten fullgörs inom totalförsvarets civila del. Den som samtycker därtill kan dock åläggas att tjänstgöra inom det militära försvaret.

Frågan om tillstånd till vapenfri tjänst prövas av vapenfri nämnden och ytterst av regeringen. dit nämndens beslut kan överklagas. Ansvar för vapenfriutbildningen åvilar nämnden för vapenfriutbildning, som överfördes den 1 januari 1987 från arbetsmarknadsdepartementets verksamhetsområde till försvarsdepartementets.

I det följande kommer jag att redovisa de förslag som VK 83 har lämnat beträffande vapenfriutbildningen samt redogöra för mina överväganden och förslag med anledning därav.

Grundvalarna för prövningen av ärenden om vapenfri tjänst lades fast senast år 1978 i samband med den då genomförda vapenfrireformen. På senare tid har det riktats kritik mot de tillämpade principerna för denna prövning. Kommittén har emellertid inte haft till uppgift att överväga prövningsförfarandet. Därför tar jag inte upp frågan närmare i detta sammanhang.

Jag anser dock tiden mogen att nu göra en utvärdering av prövningsförfarandets effekter sedda mot bakgrund av de uttalanden som motiverade reformen. Jag avser därför ta initiativ till att en sådan utvärdering kommer till stånd.

Jag vill påminna om att regeringen den 25 juni 1987 gav försvarets rationaliseringsinstitut i uppdrag att utreda om nämnden för vapenfriutbildning kan ta över vapenfrinämndens nuvarande uppgifter, medan vapenfrinämnden ombildas till en instans för överprövning av avslagsbeslut av nämnden för vapenfriutbildning. En sådan lösning skulle medföra att regeringens befattning med sådana enskilda vapenfriärenden upphör. Institutet har anmält att ett förslag, innehållande ett ställningstagande till be-
svärsordningen i vapenfriärenden, översiktlig organisation av kansliresurserna och arbetsformerna samt hur förändringen bör genomföras, kan underställas regeringen senast under april 1988.

2 Föredragandens överväganden och förslag

2.1 Tjänstgöringsområden m. m.

Mitt förslag: Den vapenfrie tjänstepliktige skall ges den utbildning som behövs för att han skall kunna klara angelägna uppgifter i en bestämd krigsbefattning inom totalförsvarets civila del.

Utbildning som har huvudsaklig inriktning mot fredstjänst bör i princip inte förekomma.

Regeringen skall inte längre detaljstyra de vapenfria tjänstepliktiga till vissa bestämda utbildningsområden.

VK 83:s förslag: Kommitténs förslag överensstämmer i huvudsak med mitt. (Betänkandet s. 43–53 och 73–98).

Remissinstanserna: Flertalet av remissinstanserna delar kommitténs bedömning. Svenska ekumeniska nämnden, Sveriges frikyrkoråd, Sveriges kristna ungdomsråd och Kristna fredsrörelsen befarar dock att antalet totalvägrare kan komma att öka om vapenfritjänsten knyts hårdare till krigssamhällets behov. Sveriges kristna socialdemokraters förbund anför liknande synpunkter och föreslår att den vapenfria tjänsten betraktas som en viktig resurs i samhället under såväl freds- som krigstid.

Skälen för mitt förslag: Skulle Sverige komma i krig, blir alla sektorer i samhället ansträngda och det blir särskilt angeläget att landets samlade resurser tas till vara så väl som möjligt. Viktiga funktioner i samhället såsom räddningstjänsten, hälso- och sjukvården samt omsorgen om barn, handikappade och äldre måste – anpassade till krigsförhållanden – fortsätta att fungera på en rimlig kvalitativ nivå. De vapenfria tjänstepliktiga är under sådana förhållanden en viktig resurs.

I 2 § lagen (1966:413) om vapenfri tjänst anges att en vapenfri tjänstepliktig skall fullgöra tjänst i verksamhet, som är betydelsefull för samhället under beredskap och krig. Tjänstgöringen skall ske hos statlig, kommunal eller landstingskommunal myndighet eller hos förening eller stiftelse som regeringen bestämmer.

Tjänstgöringsområdena bestäms närmare i 9 § kungörelsen (1966:414)

med vissa bestämmelser om vapenfria tjänstepliktiga. Där föreskrivs att den vapenfria tjänsten skall anordnas som

1. civilförsvarstjänst hos civilförsvarsstyrelsen,
2. reparationstjänst hos statens järnvägar, statens vattenfallsverk eller televerket,
3. hälso- och sjukvårdstjänst vid statliga, kommunala eller landstingskommunala sjukvårdsinrättningar,
4. jordbrukstjänst inom jordbrukets blockorganisation,
5. brand- och räddningstjänst hos luftfartsverket,
6. socialtjänst hos kommunal myndighet eller hos Svenska röda korset eller Sveriges kristna ungdomsråd,
7. tjänstgöring inom det kommunala skolväsendet,
8. expeditionstjänst hos statlig eller kommunal myndighet eller hos Svenska röda korset eller Sveriges kristna ungdomsråd,
9. ekonomi- och underhållstjänst hos statlig eller kommunal myndighet,
10. naturvårdstjänst hos statens naturvårdsverk och domänverket.

Den allmänna kurs i u-landskunskap som anordnas av nämnden för u-landsutbildning kan ingå som del av den vapenfria tjänsten.

Bestämmelserna fick sin nuvarande lydelse genom riksdagsbeslut år 1978 (prop. 1977/78:159, FöU 28, rskr. 371) och, när det gäller paragrafens sista stycke, år 1981 (prop. 1981:117, UU 23, rskr. 271) då det beslutades att bistånds- och katastrofutbildningen skulle upphöra.

Genom 1978 års vapenfireform utvidgades antalet tjänstgöringsområden för de vapenfria tjänstepliktiga. Redan då slogs det fast att all utbildning och tjänstgöring borde läggas upp så att det klart framgick att den syftar till att skapa en personalresurs för beredskaps- och krigssituationer och inte till att ge en myndighet eller en organisation ett personaltillskott i fredstid.

Sett mot denna bakgrund har VK 83 redovisat vissa brister med nuvarande utbildningssystem och föreslagit åtgärder för att komma till rätta med dem.

Jag delar kommitténs uppfattning att utbildningen av de vapenfria regelmässigt måste resultera i att de kan få en bestämd inplacering i det krigsorganiserade samhället. Först därigenom skapas förutsättningar för att den vapenfrie skall kunna göra fullvärdiga och effektiva insatser under beredskap och krig. När den vapenfrie genomgått sin utbildning är det, som jag ser det, helt naturligt att han placeras i en krigsbefattning som motsvarar utbildningen. I likhet med kommittén anser jag det lämpligt att begreppet krigsplacering används för att uttrycka detta förhållande. Begreppet används inom hela totalförsvaret. Därför borde valet av terminologi inte behöva möta några allvarligare invändningar hos den vapenfrie sett från utgångspunkt av hans inställning till vapenbruk.

Regeringen har på grundval av betänkandet (Ds Fö 1985:2) Prioritering av personella resurser inom totalförsvaret förordnat om riktlinjer för prioriteringen av personal till olika verksamheter inom totalförsvaret. Med utgångspunkt i dessa har VK 83 övervägt inom vilka tjänstgöringsområden som vapenfriutbildningen bör genomföras. I sina överväganden har kommittén förordat att de vapenfria utbildas företrädesvis till befattningar som

kräver relativt lång utbildning och till vilka behoven primärt inte kan tillgodoses på annat sätt.

Med detta som utgångspunkt har VK 83 funnit att vapenfriutbildningen bör genomföras inom områdena civilförsvarsverksamhet, hälso- och sjukvård, omhändertagande av nödställda, transportverksamhet, elkraftförsörjning, telesamband, kommunal omsorgsverksamhet och viss kommunalteknisk verksamhet.

Som ett samlat resultat av sina överväganden föreslår kommittén att vissa tjänstgöringsalternativ skall slopas. Detta gäller expeditionstjänst, naturvårdstjänst, hundförartjänst, postiljontjänst, sjöräddningstjänst och biståndsutbildning.

Jag delar kommitténs principiella uppfattning att det inte bör förekomma tjänstgöringsalternativ med ett innehåll som inte leder till en adekvat krigsplacering eller som inte innebär ett effektivt utnyttjande av tillgänglig utbildningstid.

Enligt min mening bör regeringen emellertid inte längre detaljstyra till vilka områden de vapenfria bör fördelas. Detta bör i stället bestämmas av de myndigheter som under regeringen har ansvaret för denna del av personalförsörjningen inom totalförsvaret. Vapenfriutbildningen ingår numera i funktionen arbetskraft inom den civila delen av totalförsvaret. Ansvaret för funktionen ligger på arbetsmarknadsstyrelsen (AMS). Det bör därför också vara en uppgift för AMS att lämna underlag för de vapenfrias fördelning på utbildningsområden.

Det bör således ankomma på nämnden för vapenfriutbildning att efter samråd med AMS och utifrån den uppfattning jag nu redovisat bedöma vilka utbildningsmyndigheter som fortsättningsvis bör komma i fråga som anordnare av vapenfriutbildning. Liksom hittills bör dock regeringen bestämma om vapenfriutbildningen får ske hos enskilda föreningar och stiftelser.

Med anledning av prop. 1970:162 beslutade riksdagen år 1970 om bistånds- och katastrofutbildning av värnpliktiga m. m. (SU 1970:221, rskr. 1970:436). Därigenom öppnades en möjlighet för både värnpliktiga och vapenfria tjänstepliktiga att inom ramen för värnplikten och den vapenfria tjänsten fullgöra en del av sin tjänstgöringsskyldighet och genomgå en särskild bistånds- och katastrofutbildning. Syftet med utbildningen var att skapa en reserv för rekrytering av personal för utvecklingssamarbete med andra länder samt för katastrofhjälp. Utbildningen ledde till krigsplacering inom totalförsvaret, företrädesvis civilförsvaret.

Som jag nämnde tidigare har bistånds- och katastrofutbildningen numera upphört. Emellertid bestämdes att den allmänna u-landskursen, som anordnades på Sandöskolan av nämnden för u-landsutbildning (numera styrelsen för u-landsutbildning), under en försöksperiod av fem år skulle få utgöra ett tjänstgöringsalternativ för de vapenfria. Samtidigt infördes en bestämmelse i lagen (1966:413) om vapenfri tjänst att den som har tjänstgjort i biståndsarbete utomlands skall kunna få tillgodoräkna sig den tjänstgöringen som fullgjord del av den vapenfria grundutbildningen efter medgivande av regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer (7 a §). Som förutsättning för tillgodoräknande angavs att biståndsarbetet som

regel borde omfatta två år och påbörjas normalt inom ett år efter avslutad u-landskurs. När försöksperioden avslutats skulle en utvärdering ske av u-landsutbildningen för vapenfria tjänstepliktiga. Någon utvärdering har ännu inte gjorts.

Det är angeläget att en sådan utvärdering kommer till stånd innan slutlig ställning tas till kommitténs förslag att slopa biståndsutbildningen som ett alternativ för vapenfri tjänst. Jag avser därför att ta initiativ till en utvärdering av försöksverksamheten.

2.2 Vapenfriutbildningens utformning och genomförande

Mitt förslag: Utbildningen av vapenfria tjänstepliktiga skall liksom hittills utgöras av grundutbildning och repetitionsutbildning. Grundutbildningen skall innehålla en basutbildning som är lika för alla samt en befattningsutbildning. Därvid bör möjligheterna att samordna utbildningsmyndigheternas vapenfriverksamhet tas till vara.

Repetitionsutbildningen skall som regel genomföras i form av övningar vid den myndighet eller inom den organisation där den vapenfria tjänstepliktige är krigsplacerad.

VK 83:s förslag: VK 83 föreslår att den inledande delen av grundutbildningen och viss befattningsutbildning skall bedrivas centraliserat vid tre särskilt inrättade vapenfriskolor. I övrigt överensstämmer VK 83:s förslag med min bedömning. (Betänkandet s. 99–153 och 161–164).

Remissinstanserna: Remissinstanserna godtar att vapenfriutbildningen organiseras med grundutbildning och repetitionsutbildning. Det föreslagna innehållet i grundutbildningen biträds i huvudsak också. Beträffande förslaget att inrätta särskilda vapenfriskolor går uppfattningarna isär. De statliga myndigheterna ställer sig med få undantag avvisande eller är tveksamma, medan inställningen är delad hos de övriga. Nämnden för vapenfriutbildning föreslår andra utbildningsmodeller och framhåller att förslaget motverkar den eftersträlvade flexibiliteten i utbildningen.

Skälen för mitt förslag: Jag har tidigare framhållit att de vapenfria tjänstepliktiga är en viktig resurs som måste tas till vara i det krigsorganiserade samhället. Det är mot denna bakgrund av väsentlig betydelse att de vapenfria får en utbildning som motsvarar det behov av välutbildad personal som uppstår inom olika verksamhetsområden i händelse av beredskap och krig.

Kommittén har pekat på att det för närvarande finns klara skillnader mellan de olika utbildningsanordnarna när det gäller möjligheterna att genomföra vapenfriutbildningen på en kvalitativt jämn och hög nivå. Kommittén har därför föreslagit vissa förändringar av vapenfriutbildningen vilka syftar till kvalitativa förbättringar och en högre effektivitet i utbildningen.

Jag delar kommitténs uppfattning att kvaliteten på vapenfriutbildningen behöver förbättras i en del avseenden. När det gäller grundutbildningen är

behovet, enligt min mening, störst inom det kommunala utbildningsområdet. Ojämnheterna där torde främst bero på att antalet utbildningsplatser hos de utbildningsanordnande kommunerna är så varierande. Men även andra faktorer, exempelvis tillgången på lärare och olika prioritering av resurser för verksamheten, torde inverka. Ett annat problem är att repetitionsutbildningen inte genomförs inom alla tjänstgöringsområden.

Vapenfriutbildningen bör även i fortsättningen delas upp i grundutbildning och repetitionsutbildning. Grundutbildningen skall syfta till att ge den vapenfria de kunskaper och färdigheter som behövs för att han skall kunna fullgöra viktiga uppgifter i krigsorganisationen. Under repetitionsutbildningen skall den vapenfrias kompetens i krigsbefattningen befastas och vidareutvecklas. Detta sker effektivast genom att repetitionsutbildningen delas upp i ett antal kontinuerligt återkommande övningstillfällen.

Behovet av grundutbildningstid är olika beroende på inom vilket område den vapenfria skall tjänstgöra. Till skillnad mot vad fallet är för närvarande bör principerna i stort för den tidsmässiga fördelningen mellan grundutbildning och repetitionsutbildning inom olika utbildningsområden och tjänstgöringsalternativ läggas fast i lag. Hur fördelningen skall göras närmare får bestämmas i verkställighetsföreskrifter. Härvid är det av vikt att väga in det förhållandet att den vapenfrias samlade tjänstgöringsskyldighet för vapenfriutbildning påverkas av vad han tidigare kan ha fullgjort i form av värnpliktstjänstgöring. Jag återkommer senare till frågan om grundutbildningens resp. repetitionsutbildningens längd.

En viktig kvalitetshöjande åtgärd är enligt min mening att ge de vapenfria tjänstepliktiga en *basutbildning* som är lika för alla. Denna bör ingå som en obligatorisk del av grundutbildningen. Därigenom främjas också flexibiliteten genom att den enskildes användbarhet inom det vapenfria tjänstgöringsområdet ökar samtidigt som denne får en bättre förståelse och ett större intresse för utbildningen och sina uppgifter. Basutbildningen bör innehålla en introduktion till grundutbildningen och omfatta bl. a. hälsoundersökning samt information om förmåner, ansvarsförhållanden och medinflytande i verksamheten. Därutöver bör den vapenfria under basutbildningen få allmän information om totalförsvaret, säkerhets- och försvarspolitiken, uppgifterna för vapenfria under beredskap och krig samt grundläggande kunskaper om omhändertagande av sjuka och skadade samt träning i självskydd och räddningstjänst. Den tid som behöver tas i anspråk för basutbildningen uppskattar jag till sammantaget ca tre tjänstgöringsveckor.

Genom *befattningsutbildningen* skall den vapenfria under sin grundutbildning ges de särskilda kunskaper och färdigheter som behövs för att han skall kunna klara uppgifterna i den befattning som han har uttagits till. Befattningsutbildningen måste omfatta både teoretiska och praktiska utbildningsmoment där innehållet är direkt knutet till de krav som krigsbefattningen ställer på den vapenfria. Det är också angeläget att det under befattningsutbildningen genomförs övningar av tillämplig karaktär där tjänstgöringen sker under förhållanden som så nära som möjligt motsvarar dem som kan förväntas under beredskap och krig.

En viktig fråga för bedömningen av hur vapenfriutbildningen bör organi-

seras och genomföras är det framtida antalet nytillkommande vapenfria. VK 83 har i sina överväganden utgått ifrån en grundutbildningsvolym som uppgår till drygt 2 600 vapenfria per år. Dessa har en återstående tjänstgöringsskyldighet som möjliggör s. k. hel grundutbildning. Därtill kommer enligt VK 83:s bedömning ytterligare 450 vapenfria som kan åläggas grundutbildning enbart under en kortare tid, s. k. korttidare.

Antalet ansökningar om tillstånd till vapenfri tjänst under år 1987 uppgick till 3 501. Detta är en minskning med nära 18 % jämfört med året innan, då antalet ansökningar uppgick till 4 252.

För utbildningsåret 1987/88 har nämnden för vapenfriutbildning kallat in drygt 2 100 vapenfria till hel grundutbildning. Därigenom utnyttjades alla de vapenfria som fanns att tillgå för sådan utbildning. I utbildningsplanen för 1988/89 räknar nämnden med att antalet vapenfria med hel grundutbildning kommer att uppgå till knappt 1 500.

Antalet vapenfria för hel grundutbildning är således för närvarande avsevärt mindre än vad VK 83 har haft anledning att räkna med.

VK 83 har föreslagit att en introduktion och allmän grundutbildning genomförs centraliserat vid tre särskilt inrättade vapenfriskolor. Vid dessa föreslås även att en grundläggande befattningsutbildning för hälso- och sjukvårdspersonal, utom för vårdbiträden, samt för kommunernas vapenfria genomförs. Vidare föreslås att utbildning av de vapenfrias handledare förläggas till en av skolorna.

Den sista tidens minskning av antalet vapenfria för hel grundutbildning och osäkerheten i framtiden om antalet nytillkommande vapenfria belyser de svårigheter som ligger i kommitténs förslag om särskilda skolor för vapenfriutbildningen. Ett sådant system för utbildning innebär i allmänhet problem att tillräckligt effektivt anpassa verksamheten med hänsyn till snabbt ändrade förutsättningar. Jag har därför kommit till den slutsatsen att nödvändiga kvalitetsförbättringar av vapenfriutbildningen måste genomföras med andra organisatoriska lösningar och åtgärder som medger ett mera flexibelt resursutnyttjande.

Många utbildningsanordnare har enligt min bedömning redan en väl etablerad och fungerande organisation för sin utbildningsverksamhet. Förbättringar av vapenfriutbildningen bör därför kunna uppnås genom ett rationellare utnyttjande av den utbildningsorganisation som även fortsättningsvis kommer att finnas kvar.

Hos utbildningsanordnarna och på de olika tjänstgöringsplatserna tjänstgör dels s. k. vapenfriadministratörer, dels handledare.

Vapenfriadministratören har till huvudsaklig uppgift att svara för personalredovisning, personalsociala frågor, budget- och ekonomiadministration, samordning av utbildningsverksamheten samt utbildnings- och verksamhetsplanering. Därvid fungerar vapenfriadministratören som kontaktman både i förhållande till nämnden för vapenfriutbildning och till de vapenfria. Hos varje utbildningsmyndighet finns det en vapenfriadministratör, totalt ca 50. Nämnden ordnar årligen utbildning under en vecka för nya vapenfriadministratörer. Varje år genomförs dessutom en konferens för administratörer, varvid gemensamma frågor behandlas. Konferensen pågår under två dagar.

Handledarna är betydligt flera och uppgår för närvarande till ca 600 personer. Dessa har yrkeskunskaper inom de områden där vapenfrivertksamhet bedrivs och fungerar som instruktörer på tjänstgöringsplatserna med ansvar för arbetsledningen under den praktiska befattningsutbildningen. Till skillnad från vapenfriadministratörerna har därför handledarna daglig kontakt med de vapenfria. Någon särskild utbildning för handledarna om den vapenfria tjänsten genomförs inte i någon nämnvärd omfattning.

Kommittén har föreslagit att en särskild handledarutbildning genomförs av nämnden för vapenfriutbildning. Jag biträder det förslaget men anser för egen del att det är angeläget att även vapenfriadministratörernas kvalifikationer tas till vara i större utsträckning än för närvarande. För detta behöver de ytterligare utbildning. Målet bör vara att ge handledarna och vapenfriadministratörerna kompetens att informera de vapenfria i de frågor under basutbildningen som behandlas i introduktionen och i de frågor som rör totalförsvaret, säkerhets- och försvarspolitikerna samt om uppgifterna för vapenfria under beredskap och krig.

Jag bedömer att denna utbildning tar högst en arbetsvecka. Med hänsyn till omsättningen av handledare och vapenfriadministratörer behövs enligt min bedömning en årlig utbildningskapacitet på 200 arbetsveckor. Detta motsvarar exempelvis tio arbetsveckor med i genomsnitt 20 deltagare. Jag anser att nämnden för vapenfriutbildning bör ansvara för utbildningen och svara för kostnaderna. Kostnaderna för deltagarna bör enligt min mening i princip betalas av resp. utbildningsanordnare. För vissa utbildningsanordnare bör dock kostnaderna helt eller delvis kunna täckas genom årliga bidrag. Jag återkommer senare till kostnadsfrågorna.

Den del av basutbildningen som avser t. ex. omhändertagande av sjuka och skadade samt träning i självskydd och räddningstjänst bör enligt min mening helt eller delvis kunna förmedlas av de utbildningsanordnare som redan är särskilt inriktade på den aktuella utbildningen. Det kan därför vara lämpligt att förlägga en sådan del av basutbildningen till räddningsskolorna vid statens räddningsverk eller till kommuner som har en räddningskår med resurser för utbildningen. Den nu aktuella delen av basutbildningen bör därvid kunna genomföras i omgångar under utbildningsåret men behöver för den enskilde vapenfrie inte nödvändigtvis ligga i omedelbar anslutning till inryckningen och introduktionen, utan kan genomföras under ett annat lämpligt skede i början av tjänstgöringen.

Även beträffande vissa delar av befattningsutbildningen kan det vara lämpligt att samordna verksamheten mellan sådana utbildningsanordnare som svarar för vapenfriutbildning inom samma utbildningsområde. Om-sorgsverksamheten hos kommunerna kan vara ett område där samordningsfördelar finns att vinna.

Det är angeläget att med utgångspunkt från de uppfattningar jag här redovisat pröva olika vägar för en effektiv samordning av vapenfriutbildningen inom ramen för den framtida utbildningsorganisationen. Detta bör ankomma på nämnden för vapenfriutbildning i nära samverkan med berörda utbildningsmyndigheter.

Beträffande vapenfrivertksamheten hos kommunerna har nämnden utformat en modell för en samordnad basutbildning. Modellen går ut på att

utbildningen i denna del förläggs till vissa särskilt utvalda utbildningskommuner, som därigenom får ett större elevunderlag. För budgetåret 1988/89 räknar således nämnden med att ca 400 vapenfria skall genomgå grundutbildning hos elva kommuner. Modellen skulle därvid innebära att basutbildningen förlades till sex kommuner, varav fem med utbildning för 60 och en för 100 vapenfria. Om antalet vapenfria skulle öka, kan basutbildning förläggas till ytterligare någon eller några kommuner. För genomförandet av modellen krävs att nämndens egen personal medverkar.

Jag anser att den redovisade modellen bör prövas. Jag avser därför att föreslå att nämnden ges i uppdrag att genomföra utbildning enligt den. Därefter bör verksamheten utvärderas. Frågan om kostnader m. m. återkommer jag till senare.

Den vapenfrie är skyldig att tjänstgöra i sin krigsbefattning t. o. m. det år då han fyller 47 år. För den som fullgjort grundutbildning som vapenfri, innebär detta att han skall kunna tas i anspråk i krigsorganisationen under i genomsnitt mer än 20 år. I likhet med VK 83 anser jag det angeläget att repetitionsutbildning genomförs konsekvent för alla vapenfria. Detta är nödvändigt för att dessa skall kunna vidmakthålla och vidareutveckla de kunskaper och färdigheter som behövs för att de skall kunna fullgöra sina uppgifter under beredskap och krig. Det är också angeläget att den vapenfria tjänsten så långt det är möjligt inte framstår som lindrigare än värnplikstjänstgöringen. Skyldigheten att fullgöra repetitionsutbildning skall också kunna användas om det behövs för att ge den vapenfrie kompetens för andra krigsuppgifter än dem han tidigare grundutbildats för. Därigenom ökar möjligheterna att tillgodose krigsorganisationen med rätt utbildade vapenfria. Detsamma bör även gälla för den som enbart har en kortare tids tjänstgöringsskyldighet, på grund av att han har fullgjort värnplikstjänstgöring.

Repetitionsutbildningen är enligt min mening i regel effektivast om den genomförs i form av regelbundet återkommande övningar vid den myndighet där den vapenfrie krigsplacerats. Det bör åvila nämnden för vapenfriutbildning att efter samråd med utbildningsmyndigheterna närmare bestämma hur repetitionsutbildningen skall genomföras.

2.3 Utbildningstiden

Mitt förslag: Grundutbildningen för vapenfria tjänstepliktiga skall omfatta minst 270 och högst 360 dagar. Repetitionsutbildningen skall omfatta högst fem övningar om vardera högst 30 dagar eller, i fråga om särskilda befattningar enligt regeringens bestämmande, högst 40 dagar. Den sammanlagda utbildningstiden skall liksom hittills vara minst 395 och högst 420 dagar.

VK 83:s förslag: Kommittén föreslår att utbildningstiden förlängs från 420 till 520 dagar och att grundutbildningen differentieras på i princip samma sätt som nu gäller för värnpliktiga. De vapenfria föreslås således

fördelas på kategorier med olika utbildningstider. När det gäller principen att närmare bestämma avgränsningen mellan grundutbildningen och repetitionsutbildningen överensstämmer förslaget med mitt. (Betänkandet s. 155–159).

Remissinstanserna: Flertalet remissinstanser är avvisande eller tveksamma till kommitténs förslag om förlängning av utbildningstiden. Andra framhåller betydelsen av att utbildningstiden för vapenfria anpassas i förhållande till tiden för värnpliktsutbildningen så att den vapenfria tjänsten inte framstår som förmånligare.

Skälen för mitt förslag: I lagen (1966:413) om vapenfri tjänst anges att en vapenfri tjänstepliktig är skyldig att för sin utbildning tjänstgöra minst 395 och högst 420 dagar och att tjänstgöringen utgörs av grundutbildning och repetitionsutbildning. Någon uppdelning av utbildningstiden på grundutbildning och repetitionsutbildning görs inte. Vidare har regeringen i kungörelsen (1966:414) med vissa bestämmelser om vapenfria tjänstepliktiga föreskrivit att utbildningstiden för en vapenfri tjänstepliktig är 420 dagar.

Nämnden för vapenfriutbildning bestämmer om fördelningen av tjänstgöringsskyldigheten mellan grundutbildning och repetitionsutbildning. För olika utbildningsområden och tjänstgöringsalternativ tillämpar nämnden för närvarande grundutbildningstider mellan 276 och 345 dagar. Grundutbildningstiderna för dem som inte skall fullgöra hel grundutbildning kan dock vara betydligt kortare. Återstående tjänstgöringsskyldighet kan utnyttjas för repetitionsutbildning.

Utbildningstidens längd måste i första hand styras av vad som går åt för att de vapenfria skall bli väl skickade att fullgöra sina uppgifter under beredskap och krig. Att utbildningstiden skall vara så tilltagen att den vapenfrie blir användbar i sin krigsbefattning måste alltså vara det primära.

VK 83 har föreslagit en differentiering av grundutbildningstiden och en längre total utbildningstid för de vapenfria. Kommittén har därvid gjort en viss koppling med den militära uttagningen och förordat som princip att den som uttagits till värnpliktigt befäl i första hand tas ut till vapenfria kategorier med längre grundutbildningstid och övriga till en kategori med kortare grundutbildningstid.

Självfallet kan man inte helt bortse från jämförelser med värnpliktsutbildningens längd. I likhet med kommittén anser jag därför att grundutbildningstiden för vapenfria måste ligga i nivå med motsvarande tid för värnpliktiga så att det inte från den synpunkten framstår som en klar fördel att få vapenfri tjänst. Tjänstgöringsskyldigheten bör således i normalfallet inte omfatta kortare tid än vad värnpliktsutbildningen hade inneburit. Den tid som tas i anspråk för vapenfriutbildning bör heller inte vara sådan att den kan uppfattas som en bestraffning för den enskilde.

Jag vill i detta sammanhang påminna om att Europarådets ministerkommitté antagit en rekommendation till medlemsländerna i vilken det sägs bl. a. att längden på den alternativa tjänsten skall ligga inom rimliga gränser vid en jämförelse med militärtjänstgöringen.

Enligt ett uppdrag från regeringen skall överbefälhavaren senast den 30 september 1988 lämna förslag om bl. a. arméns framtida utbildningssystem. Mot bakgrund av min tidigare redovisade allmänna syn på utbild-

ningstiden för vapenfria är jag därför inte nu beredd att förorda en differentiering och förlängning av tjänstgöringstiden enligt vad kommittén föreslagit.

Emellertid finner jag det angeläget att tjänstgöringstiden för grundutbildning och repetitionsutbildning avgränsas sinsemellan. Vapenfriutbildningen bör därigenom totalt sett kunna få en bättre stadga vad gäller planering och genomförande. Det markerar också i någon mån betydelsen av att repetitionsutbildning organiseras och genomförs på alla utbildningsområden för vapenfria. Tiden för grundutbildningen bör ligga i huvudsak inom samma intervall som nämnden för vapenfriutbildning nu tillämpar.

Liksom hittills bör nämnden för vapenfriutbildning bestämma om den vapenfries uttagning för tjänstgöring utan hänsyn till hur vederbörande tagits ut som värnpliktig. Att uppgifterna från inskrivningsprövningen helt naturligt utnyttjas vid uttagningarna både av värnpliktiga och vapenfria är en annan sak. Även fortsättningsvis bör således den vapenfrie självfallet tas ut till den utbildning som han kan anses bäst lämpad för.

VK 83 har övervägt reglerna om tillgodoräknande av tjänstgöringstid för den som fått tillstånd till vapenfri tjänst och tidigare fullgjort värnplikts-tjänstgöring samt för den som fullgjort vapenfri tjänst men vars tillstånd till sådan tjänst blivit återkallat. Kommittén har därvid inte funnit anledning att föreslå andra regler.

Själv anser jag att de nuvarande principerna för tillgodoräknande av tid för värnplikts-tjänstgöring och vapenfri tjänst är lämpliga i allt väsentligt.

2.4 Vapenfria tjänstepliktigas förmåner m. m.

Mitt förslag: De nuvarande skillnaderna mellan värnpliktiga och vapenfria tjänstepliktiga i fråga om förmåner skall upphävas i den mån de inte är motiverade av skillnader i deras tjänstgöringsförhållanden.

Disciplinbestämmelserna för de vapenfria tjänstepliktiga skall ses över i särskild ordning för att anpassas till motsvarande bestämmelser för värnpliktiga.

VK 83:s förslag: Kommitténs förslag överensstämmer med mitt. (Betänkandet s. 171–178).

Remissinstanserna: En stor majoritet instämmer i kommitténs uppfattning att förmånerna till de vapenfria i princip skall utges efter samma grunder som gäller för värnpliktiga. Vapenfria arbetsgruppen framhåller att det är naturligare att höja de värnpliktigas standard än att försämra de vapenfrias ställning i förmånssammanhang.

Skälen för mitt förslag: Enligt 8 a § lagen (1966:413) om vapenfri tjänst är vapenfri tjänstepliktig berättigad till samma förmåner i samband med tjänstgöring som enligt 33 § första stycket värnpliktslagen (1941:967) tillkommer värnpliktig i samband med värnplikts-tjänstgöring. Förmånerna regleras närmare i värnpliktsförmånsförordningen (1976:1008) som, i den

mån regeringen inte meddelar särskilda bestämmelser, även gäller för vapenfria. Sådana bestämmelser finns i fråga om befattningspenning. I övrigt är bestämmelserna lika för värnpliktiga och vapenfria.

Rätten att meddela ytterligare föreskrifter om förmånerna för värnpliktiga har regeringen överlåtit åt försvarets sjukvårdsstyrelse vad gäller hälso- och sjukvården och åt försvarets civilförvaltning i övrigt. Motsvarande rätt beträffande förmånerna för vapenfria tillkommer nämnden för vapenfriutbildning. I fråga om bestämmande och utbetalning av dagpenning har dock rätten att meddela tillämpningsföreskrifter överlåtit åt riksförsäkringsverket både när det gäller värnpliktiga och vapenfria.

VK 83 har undersökt och redovisat vilka förmåner som tillämpas för vapenfria och jämfört med de värnpliktigas. Kommittén har därvid kommit fram till att de vapenfria i vissa avseenden har betydligt bättre förmåner. Detta gäller enligt kommittén beträffande de ersättningar och bidrag som betalas ut i stället för fri förplägnad, fri inkvartering och utrustning.

Ersättningarnas och bidragens storlek för dessa naturaförmåner är inte förordningsreglerade. Storleken bestäms således av försvarets civilförvaltning resp. nämnden för vapenfriutbildning.

Jag konstaterar att myndigheterna fastställt delvis olika belopp för de angivna ersättningarna och bidragen. Även i andra hänseenden finns det skillnader i myndigheternas tillämpning av förmånssystemet.

Enligt min mening skall av rättviseskäl samma förmåner gälla för vapenfria som för värnpliktiga. Detta är också den bärande tanken i systemet. Den vapenfria tjänsten genomförs dock många gånger under helt andra förutsättningar än vad som gäller för de värnpliktiga. Vid utformningen av förmånerna för vapenfria är det därför ofrånkomligt att hänsyn tas till deras särskilda tjänstgöringsförhållanden. Skillnader som inte motiveras av sådana skäl bör inte förekomma. Ansvaret för detta ligger på myndigheterna. Nämnden för vapenfriutbildning och försvarets civilförvaltning bör därför samråda om tillämpningen av förmånsreglerna på sina resp. områden. Jag avser senare föreslå regeringen att bestämmelser utfärdas om detta.

Sedan den 1 juni 1987 gäller ett nytt utomstraffrättsligt ansvarssystem bl. a. för de värnpliktiga. Motsvarande bestämmelser för vapenfria tjänstepliktiga finns intagna i lagen (1966:413) om vapenfri tjänst. Dessa bör anpassas till ansvarssystemet för värnpliktiga. En sådan anpassning kräver dock vissa ytterligare överväganden av främst teknisk natur. Jag vill dock nämna att de vapenfrias disciplinsystem redan i dag i stora drag påminner om det nya militära disciplinsystemet, varför behovet av en sådan anpassning är begränsat.

2.5 Vissa kostnadsfrågor m. m.

Mitt förslag: Kommuner, landsting, föreningar och stiftelser som anordnar utbildning av vapenfria tjänstepliktiga skall liksom hittills kunna få bidrag av statsmedel för verksamheten.

Särskilda bidrag skall i försättningen normalt inte lämnas för statliga myndigheters vapenfriverksamhet.

VK 83:s förslag: Kommittén föreslår att systemet med särskilda utbildnings- och administrationsbidrag inte längre skall tillämpas. (Betänkandet s. 165–170).

Remissinstanserna: Statens järnvägar samt flertalet kommuner och landsting anser att staten skall lämna full kostnadstäckning för vapenfri-verksamheten hos dem. Svenska kommunförbundet och Landstingsförbundet anför liknande synpunkter. Övriga tillstyrker VK 83:s förslag.

Skälen för mitt förslag: Kostnaderna för vapenfri verksamheten finansieras under fjärde huvudtiteln över förslagsanslagen K 7. Nämnden för vapenfriutbildning och K 8. Vapenfria tjänstepliktiga. Anslaget K 7. avser nämndens förvaltningskostnader som för budgetåret 1987/88 förts upp med 5,4 milj. kr. Anslaget K 8. avser tjänstgöringsberoende kostnader för utbildning m. m. och förmåner till de vapenfria. Detta anslag uppfördes för nämnda budgetår till 119,6 milj. kr., varav nära 3,9 milj. kr. avsåg medel för utbildnings- och administrationsbidrag. Bidraget uppgår för närvarande till högst 3 000 kr. per grundutbildad vapenfri tjänstepliktig och lämnas till de utbildningsanordnare som nämnden för vapenfriutbildning bestämmer. Nämnden lämnar för närvarande fullt bidrag till statens järnvägar, kommuner, landsting, Svenska röda korset och Sveriges kristna ungdomsråd, medan statens vattenfallsverk, televerket och postverket får ett lägre bidrag. Till övriga utbildningsanordnare lämnas inga bidrag. Bidragsbeloppet på högst 3 000 kr. har varit oförändrat sedan budgetåret 1979/80.

Med den utbildningsvolym som VK 83 utgått ifrån, har kommittén beräknat de löpande kostnaderna för sitt förslag till ca 16 milj. kr. I detta belopp har inräknats ca 4 milj. kr. avseende vad som utbetalats i form av bidrag till utbildningsanordnarna. Kommittén har föreslagit att bidragen skall slopas. Den direkta årliga merkostnaden för VK 83:s förslag uppgår därför till ca 12 milj. kr. i då gällande kostnadsläge.

De riktlinjer som jag angett för utformning och genomförande av vapenfriutbildningen innebär att ett större ansvar läggs på utbildningsanordnarna. Ett system med särskilda bidrag till utbildningsanordnarna bör därför finnas kvar.

Statliga myndigheter är dock skyldiga att anordna vapenfri tjänst inom sina resp. verksamhetsområden. I förekommande fall ingår således den vapenfria tjänsten som en del av myndighetens uppgifter vid sidan av de övriga. Verksamheten bör därför som regel finansieras över myndighetens egen budget. På grund av detta saknas, enligt min mening, normalt anledning att lämna särskilda bidrag till de statliga myndigheternas vapenfri verksamhet. Detta gäller även om det i fortsättningen ankommer på nämnden för vapenfriutbildning att på grundval av underlag från AMS bestämma utbildningsområdena.

Genom att bidraget till statliga myndigheter som regel tas bort skapas möjligheter till en viss höjning av bidraget till övriga utbildningsanordnare. Jag bedömer därför att bidragsbeloppet bör kunna höjas för dessa. Det bör ankomma på nämnden för vapenfriutbildning att inom ramen för de medel som ställs till förfogande för vapenfriutbildningen bedöma behovet av och storleken på bidraget i varje enskilt fall.

Med den grundutbildningsvolym som är planerad för budgetåret 1988/89

beräknar jag att kostnaderna för bidrag enligt den nu beskrivna ordningen kommer att uppgå till högst 3 milj. kr.

För utbildningen av handledare och vapenfriadministratörer behöver nämnden för vapenfriutbildning ytterligare resurser. Jag bedömer att medel för två personår behövs för dessa ändamål. De årliga merkostnaderna för löner och för resor, traktamenten och lokaler m. m. uppskattar jag till sammanlagt 0,6 milj. kr. Därtill kommer engångskostnader för framtagning av undervisningsmateriel. Dessa kostnader beräknar jag också till 0,6 milj. kr.

De samlade kostnaderna för de åtgärder jag nu förordat uppgår således till drygt 4 milj. kr., varav en mindre del är av engångskaraktär. Därtill kommer kostnaderna för den samordnade basutbildningen hos kommunerna. Merkostnaden för denna verksamhet avseende lärare, materiel m. m. samt de vapenfrias förläggning och resor beräknar jag till 1,2 milj. kr. per år.

Avslutningsvis vill jag i det här sammanhanget ta upp frågan om vilka uppgifter som ankommer på nämnden för vapenfriutbildning.

Som framgår av förordningen (1982:1278) med instruktion för nämnden för vapenfriutbildning har nämnden till uppgift att svara för uttagning till tjänstgöring, registrering och redovisning av vapenfria tjänstepliktiga (2 §). Det åligger nämnden särskilt bl. a. att efter samråd med utbildningsanordnarna bestämma plats och tidpunkt för tjänstgöring, att meddela riktlinjer för vapenfriutbildningen, att godkänna utbildningsanordnarnas utbildningsplaner, att utöva tillsyn över utbildningen och tjänstgöringen och att i samråd med vederbörande myndighet svara för vapenfrias krigsplacering (3 §). Vidare företräder nämnden staten inom sitt verksamhetsområde om inte annat följer av särskilda föreskrifter (4 §).

Vapenfrireformen år 1978 innebar att de statliga myndigheterna inom sitt verksamhetsområde skulle anordna vapenfri tjänst. Tidigare fanns det således inte någon skyldighet för dessa myndigheter att ta emot vapenfria för utbildning och tjänstgöring. Däremot bygger kommunernas, landstingens och organisationernas medverkan i vapenfriutbildningen fortfarande helt på frivillighet.

VK83 föreslår att nämnden för vapenfriutbildning får en starkare roll och att nämndens ansvar för utbildningsverksamheten klarläggs.

Jag anser för egen del att nämnden, genom de bestämmelser som regeringen redan meddelat för dess verksamhet, har den direktivrätt och de övriga befogenheter som krävs för att vapenfriutbildningen skall kunna bedrivas effektivt. Det finns därför inte någon anledning att ändra reglerna härom utöver vad jag har anfört om att regeringen inte längre bör detaljstyra valet av tjänstgöringsalternativ med därtill knutna ansvariga myndigheter. Även fortsättningsvis bör således de statliga myndigheterna – dit även de affärsdrivande verken självfallet räknas – kunna åläggas av nämnden att anordna utbildning för vapenfria, medan utbildningen hos kommunerna och landstingen bör ske först efter frivilligt åtagande och överenskommenhet med nämnden. Som jag anfört tidigare, bör regeringen bestämma om föreningars och stiftelsers medverkan.

Det är enligt min mening lämpligt att nämnden för vapenfriutbildning

träffar dokumenterade överenskommelser med varje utbildningsanordnare i fråga om utbildningens innehåll, utformning och genomförande samt om förutsättningarna i övrigt för utbildningen. Detta bör underlätta administrationen av verksamheten och leda till en klarare ansvarsfördelning mellan nämnden och utbildningsanordnarna.

2.6 Ikraftträdande

Mitt förslag: Lagändringen skall träda i kraft den 1 juli 1988.
Reformerna i övrigt skall tillämpas fr. o. m. den 1 juli 1989.

VK 83:s förslag: Kommittén har inte lämnat något förslag om tidpunkt för ikraftträdande.

Remissinstanserna: Ingen har anfört synpunkter i frågan.

Skälen för mitt förslag: Det är angeläget att uppdelningen av utbildningstiden mellan grundutbildning och repetitionsutbildning kommer till stånd så snart som möjligt. Jag anser därför att den 1 juli 1988 är ett lämpligt datum för ikraftträdandet. Det är också angeläget att så snart som möjligt genomföra effektiviseringen av vapenfriutbildningen. Detta kräver dock en omfattande planläggning samt förberedelser av berörda myndigheter och organisationer. Reformerna i övrigt bör därför tillämpas först från den 1 juli 1989.

Några särskilda övergångsbestämmelser behövs inte.

3 Upprättat lagförslag

I enlighet med det anförda har inom försvarsdepartementet upprättats förslag till lag om ändring i lagen (1966:413) om vapenfri tjänst.

4 Lagrådets hörande

Med hänsyn till lagstiftningsåtgärdens beskaffenhet anser jag att lagrådets hörande skulle sakna betydelse.

5 Hemställan

Med hänvisning till vad jag nu har anfört hemställer jag att regeringen föreslår riksdagen att

1. anta förslaget till lag om ändring i lagen (1966:413) om vapenfri tjänst.
2. godkänna de allmänna riktlinjer för tjänstgöringsområden, krigsplacering, utformning och genomförande av vapenfriutbild-

ningen samt förmåner till vapenfria tjänstepliktiga som jag har angett i det föregående.

Prop. 1987/88:81

Jag hemställer vidare att regeringen bereder riksdagen tillfälle att ta del av vad jag i övrigt har anført i det föregående om vapenfriverksamheten.

6 Beslut

Regeringen ansluter sig till föredragandens överväganden och beslutar att genom proposition förelägga riksdagen vad föredraganden har anført för de åtgärder och det ändamål som föredraganden har hemställt om.

VK 83:s sammanfattning av betänkandet

Sveriges säkerhetspolitik syftar till att bevara landets oberoende. Vårt säkerhetspolitiska mål är därför att i alla lägen och i former som vi själva väljer bygga en nationell handlingsfrihet för att inom våra gränser bevara och utveckla vårt samhälle i politiskt, ekonomiskt, socialt, kulturellt och varje annat hänseende efter våra egna värderingar samt i samband därmed utåt verka för internationell avspänning och en fredlig utveckling.

Sveriges alliansfria politik stödd på ett efter våra förhållanden starkt totalförsvar utgör en viktig del av det nordiska säkerhetspolitiska mönstret.

Vi använder begreppet totalförsvar som en sammanfattning av alla de åtgärder som är nödvändiga för att förbereda landets försvar mot yttre hot och ställa om samhället till kris- och krigsförhållanden. I sådana situationer omfattar totalförsvaret strängt taget hela det omställda samhället.

Totalförsvaret måste därför vara så uppbyggt och organiserat att det är en hela folkets angelägenhet. Av största betydelse är att varje medborgare allt efter sin förmåga bereds tillfälle att bidra till landets försvar. Detta tillgodoses bäst om vårt totalförsvar bygger på plikttjänstgöring såsom den allmänna värnplikten, civilförsvarsplikten och andra former för tjänstgöringsskyldighet. En av dessa former för tjänstgöringsskyldighet är vapenfri tjänst.

Lagen om vapenfri tjänst anger att värnpliktig kan erhålla tillstånd att fullgöra vapenfri tjänst i stället för värnpliktstjänstgöring, om det kan antagas att bruk av vapen mot annan är så oförenligt med den värnpliktiges allvarliga personliga övertygelse att han icke kommer att fullgöra värnplikten. Vapenfri tjänstepliktig skall fullgöra tjänst i verksamhet, som är betydelsefull för samhället under beredskap och i krig.

Skulle Sverige komma i krig blir alla resurser i samhället ansträngda. De flesta funktioner i samhället måste anpassas till krigsförhållandena. Viktiga funktioner som bland andra räddningstjänsten, hälso- och sjukvården och omsorgen om handikappade, barn och äldre måste fortsätta att fungera på en rimlig kvalitativ nivå. Det blir då mer angeläget än någonsin att resurserna tillvaratas så väl som möjligt.

De vapenfria tjänstepliktiga är under dessa förhållanden en viktig resurs. För att de under beredskap eller i krig skall kunna göra fullvärdiga och effektiva humanitära insatser finns två huvudförutsättningar:

Den första är att det är klarlagt vilka uppgifter de vapenfria skall kunna lösa och var detta skall ske — en förberedd inplacering i vårt krigsorganiserade totalförvar.

När det gäller formerna för de vapenfrias inplacering i krigsorganisationen anser vi att de skall krigsplaceras inom civilförsvorsorganisationen, vid vissa statliga myndigheter, hos sjukvårdshuvudmännen eller i sina hemkommuner.

Begreppet *krigsplacering* har ibland ifrågasatts. Vi har övervägt att använda ett annat ord. "Krig" i ordet "krigsplacering" uttrycker, som vi ser det, ett tillstånd när vissa uppgifter i samhället skall utföras — inte ett engagemang i eller ställningstagande till krigshandlingar. Begreppet används i många sammanhang. Vi ser därför ingen anledning att använda ett annat ord just när det gäller de vapenfria.

Med hänsyn till de stora behoven under beredskap eller i krig menar vi att den utbildning som i fred kan ges vapenfria tjänstepliktiga skall leda till krigsplacering. Utbildningen bör vara målinriktad mot denna krigsplacering.

Den andra förutsättningen är att de vapenfria fått en målinriktad utbildning för sina uppgifter. Vapenfriutbildning anordnas för närvarande av statliga, landstingskommunala och kommunala myndigheter samt vissa organisationer. För utbildningen av de vapenfria tjänstepliktiga ansvarar nämnden för vapenfriutbildning.

Vi har funnit att utbildning av vapenfria tjänstepliktiga i framtiden bör prioriteras inom följande områden: civilförsvarsverksamhet, sjukvård jämte socialt och fysiskt omhändertagande av nödställda samt av barn och åldringar, transporter till lands och i luften, elkraftsförsörjning, telesamband samt de delar av kommunal verksamhet som är en förutsättning för tidigare nämnda verksamheters genomförande.

Den tjänstgöring, som för närvarande har huvudsaklig inriktning på fredstjänst, bör således enligt vår mening i princip inte äga rum i framtiden.

Vi föreslår att utbildningen av vapenfria tjänstepliktiga i framtiden skall organiseras med grundutbildning och repetitionsutbildning. Grundutbildningen skall omfatta

- introduktion, lika för alla vapenfria tjänstepliktiga (cirka en vecka),
- allmän grundutbildning, i huvudsak lika för alla vapenfria tjänstepliktiga (tre eller fyra veckor),
- grundläggande befattningsutbildning, med teoretisk och praktisk utbildning (för de flesta vapenfria fyra till tio veckor),
- praktisk befattningsutbildning, under handledning syftande till lämpliga erfarenheter i befattningen (under resten av tjänstgöringstiden).

Vi föreslår

att introduktionen och den allmänna grundutbildningen för de flesta vapenfria skall bedrivas centraliserat vid tre vapenfriskolor placerade med en vardera i södra, mellersta och norra Sverige,

att den grundläggande befattningsutbildningen, utifrån vad som är lämpligast för respektive befattningsgrupp, skall genomföras vid vapenfriskolorna eller hos vissa myndigheters utbildningsorganisationer,

att den praktiska befattningsutbildningen skall genomföras decentraliserat hos vissa statliga myndigheter, vissa landsting och kommuner.

Efter grundutbildningen skall krigsplacering ske av de vapenfria tjänstepliktiga inom endera den statliga myndighet där de grundutbildats, inom civilförsvarsorganisationen, hos sjukvårdshuvudmännen eller i den vapenfries hemkommun. Vid den krigsplacerande myndigheten skall repetitionsutbildningen genomföras.

Utbildningstiden bör — inom de ramar som jämförelser med värnpliktsutbildningens längd ställer upp — bestämmas av hur lång tid som krävs för att nå utbildningsmålen. Detta kan variera beroende på utbildningens innehåll och avsedd krigsplacering.

Vi föreslår att den totala tjänstgöringsskyldigheten (grund- och repetitionsutbildning) i fred skall vara högst 520 dagar för de vapenfria tjänstepliktiga.

Vi föreslår att grundutbildningen för vapenfria tjänstepliktiga skall differentieras på i princip samma sätt som för värnpliktsutbildningen. De vapenfria bör därför uttas till en av tre olika kategorier med olika lång grundutbildningstid. Grundutbildningen bör omfatta

- för vapenfria som utbildas till ledande befattningar (kategori K) minst 390 och högst 415 dagar,
- för vapenfria som utbildas till arbetsledande och andra kvalificerade befattningar (kategori L) minst 340 och högst 365 dagar,
- för övriga vapenfria (kategori M) minst 290 och högst 315 dagar.

Vi föreslår att grundutbildningen av vapenfria skall organiseras på olika linjer enligt följande sammanställning:

Linje	Befattningsutbildning vid/hos	Avsedd krigsplacering
Civilförsvarslinjer	Statens räddningsverk	Inom civilförsvarsorganisation
Brand- och räddningslinje	Luftfartsverket	Inom civilförsvarsorganisation
Reparatörslinjer	Statens järnvägar Televerket Statens vattenfallsverk	Vid statens järnvägar Vid televerket Vid statens vattenfallsverk eller kraftbolag
Driftlinje	Statens vattenfallsverk	Vid statens vattenfallsverk eller kraftbolag
Hälso- och sjukvårdslinje	Landsting	Hos sjukvårdshuvudmännen
Undersköterskelinje	Ett landsting	Hos sjukvårdshuvudmännen
Vårdbiträdeslinje	Vissa landsting	Hos sjukvårdshuvudmännen

Linje	Befattningsutbildning vid/hos	Avsedd krigsplacering
Omsorgslinjer	Vapenfriskolor och vissa kommuner	Inom kommunerna
	Sveriges kristna ungdomsråd	Inom kommunerna
Tekniska förvaltningslinjer	Vapenfriskolor och vissa kommuner	Inom kommunerna
	Vissa kommuner	Inom kommunalt brandväsende

Med den utformning av vapenfriutbildningen vi föreslår blir det i framtiden lättare att vid behov variera antalet vapenfria som utbildas varje år.

Alla vapenfria får i framtiden vissa gemensamma baskunskaper i brand- och räddningstjänst, sjukvård samt om säkerhetspolitik och totalförsvaret. Utbildningen får en högre och jämnare kvalitet. De vapenfria ges därmed bättre förutsättningar för att kunna lösa sina uppgifter under beredskap och i krig.

De vapenfria skall alltså genomföra repetitionsutbildning hos de myndigheter vid vilka de krigsplaceras. Myndigheterna inom de civila delarna av totalförsvaret har både olika förutsättningar och former för övningsverksamhet. Repetitionsutbildningen för de vapenfria kommer därför att få många olika former. Vi framlägger därför inga detaljförslag om repetitionsutbildningen. Vi framhåller dock betydelsen av att de vapenfrias kompetens och färdigheter i sina krigsbefattningar hålls uppe genom en kontinuerlig och systematisk repetitionsutbildning.

De förslag vi framlägger angående utbildningen bedöms leda till ett behov av en starkare styrning av verksamheten. Vi föreslår därför ändringar i instruktionen för nämnden för vapenfriutbildning. Vi föreslår också att myndighetens organisation skall ses över.

Förslagen till inriktningen av vapenfriutbildningen syftar till att öka kvaliteten i utbildningen för att den resurs de vapenfria tjänstepliktiga utgör skall tillvaratas bättre. Förslagen innebär kostnadsökningar för utbildningen. Vi framlägger också vissa förslag till besparingar i nuvarande utbildningssystem. Totalt innebär dock våra förslag vissa kostnadsökningar.

Nuvarande utbildning ger inte det kompetenstillskott till totalförsvarets krigsorganisation som är önskvärt. Kostnaderna för verksamheten är alltså höga i förhållande till resultaten. En begränsad kostnadsökning som bedöms ge en avsevärt bättre måluppfyllelse är enligt vår mening väl motiverad.

Sammanställning av yttrandena

1 Allmänna synpunkter

Remissinstanserna och övriga som yttrat sig är överlag ense med kommittén om att de vapenfria tjänstepliktiga utgör en viktig resurs i totalförsvaret. Därutöver framförs följande allmänna synpunkter.

Överbefälhavaren framhåller att de vapenfria tjänstepliktiga i fred skall ges utbildning och övning för att under beredskap och krig kunna göra fullvärdiga insatser.

Statens räddningsverk anför att staten måste se till att de vapenfria tjänstepliktiga blir krigsplacerade på lämpliga uppgifter och att de får en till dessa uppgifter anpassad utbildning.

Överstyrelsen för civil beredskap tillstyrker vad kommittén anført om syftet med vapenfriutbildningen i framtiden.

Styrelsen för psykologiskt försvar anför att den utbildning i säkerhetspolitik och totalförsvaret som ingår i grundskolans läroplan och på vissa linjer i gymnasieskolan i allmänhet inte ger en tillräcklig bakgrund för dem, som sedan kallas till utbildning i totalförsvaret. Kompletterande utbildning bör därför ges både till den som fullgör värnplikt vid militära förband eller genomgår vapenfriutbildning. Enligt styrelsen är detta nödvändigt för att väcka den enskildes engagemang för utbildningen.

Civilbefälhavaren i Södra civilområdet säger att den uppstramning av vapenfriverksamheten som bör bli följden av kommitténs förslag synes i hög grad önskvärd.

Civilbefälhavaren i Östra civilområdet framhåller att vapenfriutbildningen bör resultera i en krigsplacering för den vapenfrie.

Nämnden för vapenfriutbildning anser att de vapenfria tjänstepliktiga skall beredas fredsutbildning inom prioriterade områden av totalförsvaret och att utbildningen skall målinriktas mot en förberedd inplacering i vårt krigsorganiserade samhälle. För detta måste enligt nämnden samhället vara berett att avsätta resurser för att garantera kvaliteten i ledningen av den fredstida utbildningen.

Styrelsen för internationell utveckling framhåller, mot bakgrund av att de vapenfria inte krigsplaceras vid myndigheten, att styrelsen inte har någon anledning att ha synpunkter på hur vapenfriutbildningen bör bedrivas i framtiden.

Nämnden för u-landsutbildning anser att utredningens förslag och ställningstaganden är konsekventa utifrån den begränsning rörande vapenfria tjänstepliktiga tjänstgöringsområden som valts.

Riksantikvarieämbetet och statens historiska museer biträder förslaget till den framtida utbildningen av vapenfria tjänstepliktiga.

Arbetsmarknadsstyrelsen noterar med tillfredsställelse att de vapenfria tjänstepliktiga enligt utredningens förslag alltså skall utnyttjas för verksamhetsområden av betydelse för samhället vid beredskapstillstånd och

krig samt att utbildningen skall göras mer effektiv och leda till krigsplacering.

Statens vattenfallsverk har inga principiella erinringar mot de förslag som lämnas i betänkandet.

Försvarets civilförvaltning framhåller att det beträffande vapenfrias tjänstgöring bör betonas klarare att tjänstgöringen skall vara till nytta för totalförsvaret både på kort och lång sikt och att avsedd utbildning sker på ett så effektivt och ekonomiskt sätt som möjligt. Strävan bör vara att krigsplacera de vapenfria i största möjliga utsträckning.

Länsstyrelsen i Södermanlands län delar kommitténs syn på de vapenfrias roll i totalförsvaret. Den utbildning som ges de vapenfria tjänstepliktiga skall enligt länsstyrelsen leda till krigsplacering med hänsyn till de stora behoven under beredskap och krig.

Länsstyrelsen i Kronobergs län biträder utredningens förslag att omfattningen av vapenfriutbildningen bör vidgas. Härigenom möjliggörs krigsplacering av vapenfria inom flera civila funktioner än för närvarande.

Länsstyrelsen i Västerbottens län tillstyrker i allt väsentligt det framlagda förslaget.

Svenska ekumeniska nämnden, Sveriges frikyrkoråd, Sveriges kristna ungdomsråd och Kristna fredsrörelsen ställer sig i ett gemensamt yttrande mycket positiva till utredningens huvudintention att de vapenfria är en viktig resurs, som samhället måste ta bättre vara på. Organisationerna framhåller som en brist att utredningen inte förstått hur de vapenfria tänker och vilka motiv som ligger bakom vägran att göra vapentjänst. Man anser därför att utredningen brustit i respekt för den enskildes personliga övertygelse genom att föreslå en hårdare knytning av vapenfritjänsten till krigssamhällets behov, färre tjänstgöringsalternativ, längre tjänstgöring, ändrad departementstillhörighet och vissa förändringar mot militära ideal. Organisationerna befarar att antalet totalvägrare kommer att öka om utredningens förslag genomförs.

Landstingsförbundet delar uppfattningen att vapenfriutbildningen och den därpå följande krigsplaceringen med repetitionsövningar bör ges fastare former och en klarare målinriktning. Utredningens förslag ger de vapenfria bättre förutsättningar att medverka till en fullgod totalförvarsinsats.

Kalmar läns landsting ansluter sig i allt väsentligt till de överväganden och förslag som redovisas i betänkandet, förutsatt att landstinget i sina fortsatta åtaganden kompenseras för de kostnader detta kan innebära.

Västerbottens läns landsting delar utredningens uppfattning att det föreligger brister i sambandet mellan utbildning och avsedda uppgifter i krig. Den genomförda utredningen ger enligt landstingets mening såväl den vapenfrie själv, utbildningsanordnaren som avnämaren till de vapenfria tjänstepliktiga nya och bättre förutsättningar för framtiden.

Svenska kommunförbundet delar kommitténs mening att den utbildning som i fred kan ges vapenfria tjänstepliktiga skall leda till krigsplacering med hänsyn till de stora behoven under beredskap och krig. Förbundet ställer sig också bakom de mål som kommittén uppställt för vapenfriutbildningen.

Göteborgs kommun anser att det är betydelsefullt att utbildningen för vapenfria tjänstepliktiga förbättras och utökas. Först när civilförsvars- och beredskapsplanläggningen är klar finns förutsättningar för en mer långsiktig bedömning av de utbildningsområden som är angelägna och kommunens behov av personal. Denna planläggning bör enligt kommunen avvaktas innan slutlig ställning tas i dessa frågor.

Haninge kommun föreslår att den vapenfriutbildning som bedrivs hos kommunerna undersöks ytterligare med koppling till behoven enligt de beredskapsplaner som nu utarbetas. Kommunen anser vidare att avsnitten i betänkandet rörande de vapenfria och kommunerna inte belysts på ett tillfredsställande sätt.

Järfälla kommun är positiv till att göra vapenfriutbildningen målinriktad och anser att de vapenfria kan vara en resursförstärkning under beredskap och i krig. Först när kommunernas krigsplanläggning har avslutats finns det enligt kommunen förutsättningar att bättre identifiera behoven av vapenfria till olika verksamheter.

Katrineholms, Malmö, Norrköpings, Nybro, Sundsvalls, Uddevalla, Uppsala, Västerviks och Örebro kommuner delar kommitténs syn på de vapenfrias roll i totalförsvaret och målsättningen för vapenfriutbildning.

Svenska kyrkans centralstyrelse betonar vikten av att den vapenfria utbildningen har en klar målsättning och en god kvalitet och att tjänstgöringen kan uppfattas som meningsfull av den vapenfrie.

Svenska kommunalarbetsförbundet anser att utredningens förslag är väl avvägda för att nå de mål statsmakterna satt upp för vapenfriverksamheten. Förbundet understryker vikten av att utplaceringen av vapenfria inom kommuner och landsting föregås av lokala överenskommelser mellan arbetsmarknadens parter.

Centralorganisationen SACO/SR och Tjänstemännens centralorganisation har inga invändningar mot huvuddragen i kommitténs förslag.

Sveriges centrala värnpliktsråd och Vapenfria arbetsgruppen gillar i all väsentligt grunderna på vilka utredningen utformat sina förslag.

Centerns ungdomsförbund ser positivt på utredningens ansats att höja kvaliteten på utbildningen och att ge de vapenfria klarare uppgifter inom totalförsvaret. Förbundet anser att varje medborgare skall ha skyldighet och möjlighet att utbildas för att kunna delta i försvaret av landet inom ramen för en allmän samhällsplikt. Därför ser förbundet positivt på utredningens förslag om en klar krigsplacering i totalförsvaret för alla vapenfria.

Kommunistisk ungdom ser positivt på kommitténs tankar att vapenfria skall utbildas för och krigsplaceras på befattningar av betydelse i krig och att de inte kommer att utnyttjas som grå arbetskraft. Förbundet uttrycker dock farhågor vad gäller innehållet i vapenfriutbildningen och efterlyser ett konkret förslag om detta för sitt ställningstagande.

Sveriges kristna socialdemokraters förbund ställer sig bakom uppfattningen att vapenfria är en viktig resurs, som samhället bör ta bättre vara på. Förbundet avvisar däremot den genom förslaget väsentligt hårdare knytningen av den vapenfria tjänsten till krigssamhällets behov och totalförsvaret. Förbundet påminner om att ambitionen vid tillkomsten av nu gällande vapenfrilag var att så långt möjligt undanröja totalvägran genom

en större flexibilitet. Därför föreslår förbundet att den vapenfria tjänsten betraktas som en viktig resurs i samhället under såväl freds- som krigstid.

Prop. 1987/88:81
Bilaga 2

2 Utbildningens framtida organisation

2.1 Tjänstgöringsområden m. m.

Överbefälhavaren delar VK 83:s uppfattning att uttagning och utbildning skall grundas på individens lämplighet för en definierad krigsuppgift. Redan kända uppgifter från inskrivningsprövningen bör därvid bättre tas till vara. Överbefälhavaren instämmer också i förslaget till kategoriindelning.

Det bör enligt överbefälhavaren övervägas om inte civilförsvaret – mot bakgrund av den minskade tillgången på värnpliktiga – i ökad omfattning än vad som redovisas bör tillföras vapenfria tjänstepliktiga.

Värnpliktsverket bedömer att uttagningen till befattningstyp enligt den modell som nu används för värnpliktiga är lämplig och stöder förslaget om olika kategorier för vapenfria.

Statens räddningsverk har ingen erinran mot förslagen rörande prioritering av tjänstgöringsområden, indelning i grund- och repetitionsutbildning samt innehållet och målet för grundutbildningen. Beträffande introduktion, allmän grundutbildning och grundläggande befattningsutbildning måste dock olika alternativ övervägas, bl. a. på grund av osäkerhet om utbildningsbehoven och tillgången på vapenfria.

Överstyrelsen för civil beredskap anser att förslaget till utbildningssystem är välgrundat. Verksamhetsområdena för de vapenfria liksom kvoteringen till olika områden bör enligt styrelsen revideras fortlöpande. Styrelsen föreslår att kvoteringen mellan olika civila myndigheter prövas i totalförsvarets chefsnämnd. Kommuner och landsting bör samråda om kvoteringen inom sitt verksamhetsområde och anmäla resultatet till chefsnämnden.

Civilbefälhavaren i Södra civilområdet anför att uttagningen av vapenfria tjänstepliktiga i första hand bör inriktas mot krigsuppgifterna och grundas på befattningsanalyser, befattningsbeskrivningar och kravspecifikationer.

Civilbefälhavaren i Östra civilområdet framhåller att en utbildning som syftar till krigsplacering i civilförsvarsorganisationen även i fortsättningen bör vara huvudalternativet. Tjänstgöringen inom brandförsvaret skulle därvid ge värdefull praktik.

Nämnden för vapenfriutbildning anser att utbildningen skall syfta till användbarhet för en viss krigsuppgift och att uttagningen skall grunda sig på den enskildes lämplighet för uppgiften. Nämnden delar utredningens synpunkter vad gäller framtida tjänstgöringsområden.

Styrelsen för internationell utveckling har, mot bakgrund av de synpunkter utredningen framför om syftet med vapenfriutbildningen, inte något att erinra mot att styrelsen upphör att utbilda vapenfria men välkomnar samtidigt möjligheten att planera enstaka eller grupper av vapenfria vid myndigheten.

Nämnden för u-landsutbildning finner det beklagligt att alternativet u-landsutbildning som vapenfri tjänst föreslås försvinna. Innan beslut tas i en sådan riktning, bör den under år 1986 aviserade utvärderingen av u-landsutbildningen för vapenfria avvaktas. Enligt nämnden kan en hög effektivitet i utredningens mening nås om den vapenfria garanteras u-landstjänstgöring efter avslutad utbildning. Ett sådant system finns redan som bör vara möjligt att utveckla genom samarbete mellan organisationer och myndigheter, framhåller nämnden.

Socialstyrelsen ser det som angeläget att vapenfria inom styrelsens ansvarsområde utbildas för krigsplacering inom den civila hälso- och sjukvårdens, hälsoskyddets och socialtjänstens krigsorganisation. Enligt styrelsen bör utbildningen och tjänstgöringen ske dels inom sjukvården, i omsorgsvård av psykiskt utvecklingsstörda, inom teknisk försörjning, ambulanstransporter, i sanering av ABC-stridsmedel samt inom administration vid vårdinstitutioner, dels inom omsorgen om barn, äldre och handikappade. Styrelsen pekar särskilt på att det är av stor betydelse att vapenfria utbildas inom det medicintekniska området. Beträffande hälso- och sjukvårdsverksamheten förordar styrelsen att antalet vapenfria som uttas till vårdbiträdesutbildning minskar och i stället ges utbildning till undersköterska. Styrelsen anser att även den grundläggande befattningsutbildningen vad gäller undersköterskeutbildningen bör ske inom landstingens utbildningsorganisation.

Postverket har inget att erinra mot att vapenfriutbildningen inom verket upphör.

Televerket tillstyrker i princip förslagen om den framtida vapenfriutbildningen men anser att den föreslagna tiden för introduktion och allmän grundutbildning bör minskas till tre veckor.

Statens järnvägar framhåller betydelsen av att utbildningsanordnaren även i fortsättningen får möjlighet att delta i den slutliga uttagningen.

Sjöfartsverket anser att sjöräddningsutbildningen för vapenfria väl svarar mot samhällets behov av räddningstjänst inom denna sektor under beredskap och krig samt att uppgifterna är lämpliga för vapenfria. Verket avstyrker därför utredningens förslag att slopa detta tjänstgöringsalternativ.

Luftfartsverket har inget att erinra mot förslaget angående utökning av antalet grundutbildade vapenfria vid verket.

Riksantikvarieämbetet och statens historiska museer instämmer i förslaget att den tjänstgöring som har huvudsaklig inriktning mot fredstjänst bör utgå och att den som av tjänstbarhetsskäl inte kan krigsplaceras hellre bör frikallas än genomgå vapenfriutbildning.

Statens naturvårdsverk framhåller att välutbildade vapenfria behövs vid domänverket och skogsvårdsstyrelserna under beredskap och krig för att förse landet med bränsle. Verket finner det anmärkningsvärt att det inte gjorts någon utvärdering av behovet innan man föreslår att verksamheten skall upphöra.

Domänverket ser det som en angelägen uppgift inom totalförsvaret att under beredskap och krig få fram fasta bränslen. De vapenfria utgör enligt verket en lämplig förstärkning för verkets uppgifter i en krigsorganisation.

Domänverket är därför berett att ge vapenfria befattningsutbildning inom bränsleförsörjningen.

Skogsvårdsstyrelsen i Södermanlands län anser att vedförsörjningen är mycket betydelsefull för samhället vid ett avspärringsläge och att de vapenfria är viktiga för verksamheten. Naturvårdstjänsten bör därför behållas som ett alternativ i vapenfriutbildningen.

Arbetsmarknadsstyrelsen betonar att utbildning för civilförsvaret även i fortsättningen bör vara huvudalternativet för den vapenfria tjänsten och anser att utredningen underskattat civilförsvarets behov och möjlighet att utnyttja vapenfria. Inom den tillgängliga utbildningstiden borde enligt styrelsen flertalet vapenfria som saknar önskvärda yrkeskunskaper kunna ges speciell utbildning som möjliggör placering i civilförsvaret. Utredningens förslag beträffande övriga tjänstgöringsområden tillstyrks. Styrelsen anser dock att den expeditionstjänst för vapenfria som myndigheten själv svarar för även i fortsättningen bör få vara kvar som ett utbildningsalternativ.

Länsstyrelsen i Norrbottens län anser att vapenfria bör kunna utbildas för att ingå som ersättningspersonal i lantbrukets blockorganisation. Länsstyrelsen pekar på att utbildningstiden för vapenfria är så pass lång att det bör vara möjligt att ge den utbildning som behövs.

Svenska röda korset avstyrker förslaget att slopa tjänstgöringsalternativet för vapenfria inom organisationen. Enligt röda korset kan de vapenfria fullgöra viktiga uppgifter dels för utbildning av allmänheten i första hjälpen, dels som arbetsledare inom social omsorgsverksamhet för att komplettera kommunernas resurser och dels genom medverkan vid blodgivarekrytering.

Svenska ekumeniska nämnden, Sveriges frikyrkoråd, Sveriges kristna ungdomsråd och Kristna fredsrörelsen vänder sig mot, som organisationerna ser det, inslagen av "militarisering" i kommitténs förslag om vapenfriutbildningen. Man anser bl. a. att det är olämpligt att den militära bedömningen för befälsuttagning läggs till grund för en differentiering av vapenfriutbildningen. Organisationerna är också kritiska till begränsningen av antalet tjänstgöringsalternativ och till att u-landsutbildningen och utbildning anordnad av styrelsen för internationell utveckling föreslås utgå. Man framhåller att dessa tjänstgöringsalternativ bör kunna ges ett meningsfullt innehåll och att de är fredsbevarande. Förslagen rörande Sveriges kristna ungdomsråd som utbildningsanordnare tillstyrks.

Landstingsförbundet biträder utredningens förslag till prioriterade utbildningsområden för vapenfria. Därutöver pekar förbundet på behovet av utbildade med medicin- resp. driftteknisk inriktning, av vårdpersonal till omsorgsverksamheten och av skötare inom akut psykiatrisk vård.

Göteborgs och Bohus läns landsting framhåller vikten av att vapenfria utbildas och krigsplaceras i omsorgsförvaltningarnas organisation.

Västerbottens läns landsting tillstyrker förslagen inom vilka områden vapenfriutbildningen skall genomföras, målen för utbildningen och innehållet i den föreslagna utbildningen för sjukvårdspersonal. Landstinget anser att övningsverksamheten och andra praktiska frågor rörande utbildningsinnehållet ytterligare behöver belysas. Vidare föreslår landstinget att vapenfria med gymnasiekompetens inom ramen för tjänstgöringstiden bör genomgå utbildning till undersköterska.

Svenska kommunförbundet tillstyrker en uppdelning i grund- och repetitionsutbildning och att grundutbildningen delas in på det sätt VK 83 föreslår. Under beredskap och krig finns det enligt förbundet ett stort behov av personalförstärkning inom det kommunaltekniska området. Kommunernas informationsverksamhet liksom behovet av transporter och civilförsvarsorganisationens undsättningsenheter är andra områden som kan behöva beaktas.

Bollnäs kommun anser att den kommunala omsorgsverksamheten, "aktivitetsverksamheten" och informationsverksamheten bör prioriteras men ifrågasätter om den kommunaltekniska sektorn bör bemannas med vapenfria.

Borlänge kommun menar däremot att utbildning inom det kommunaltekniska området bör prioriteras.

Gnosjö kommun understryker betydelsen av att vapenfria även ges uppgifter inom den allmänna skolans område.

Göteborgs kommun påpekar att kommittén inte har prövat möjligheten att utbilda vapenfria i brand- och räddningstjänst. En sådan befattningsutbildning skulle kunna ske vid större brandförsvaret med krigsplacering i civilförsvarsorganisationen.

Järfälla kommun anför att den praktiska befattningsutbildningen i kommunerna bör anordnas regionalt genom att nämnden för vapenfriutbildning träffar avtal med ett begränsat antal kommuner om sådan utbildning.

Malmö kommun anser att utredningen redovisar lämpliga verksamhetsområden för de vapenfria och understryker behovet av att vapenfria utbildas och krigsplaceras i transportverksamhet som förare av bussar, tunga lastbilar och arbetsmaskiner.

Mölnåls kommun uppmärksammar behovet av att vapenfria ges utbildning för att placeras i kommunernas skolverksamhet.

Norrköpings kommun förutsätter också att omsorgsverksamheten omfattar omsorgen om barn i grundskolan. Vidare anser sig kommunen inte kunna ta ställning till förslaget att ålägga kommunerna ansvaret för repetitionsutbildningen, bl. a. saknas en redovisning av förslagets administrativa och ekonomiska konsekvenser.

Nybro kommun har inga erinringar mot föreslagna verksamhetsområden, förutsatt att omsorgen också avses gälla för grundskolans barn. Däremot vänder kommunen sig mot förslaget att kommunerna skall kunna åläggas att anordna befattningsutbildning.

Uddevalla kommun anser att det är lämpligt att de vapenfria under krig och beredskap har uppgifter bland barn och ungdom inom ramen för både skolan och den sociala omsorgen i övrigt.

Uppsala kommun har liknande uppfattning. Dessutom befarar kommunen att den föreslagna prioriteringen till olika tjänstgöringsområden kommer att medföra att kommunerna tillförs kategorier av vapenfria som uppfyller lägre krav än vapenfria till övriga områden.

Svenska kyrkans centralstyrelse anser det strida mot deras syn på säkerhetspolitiken att slopa u-landsutbildningen som tjänstgöringsalternativ. Övriga alternativ tillstyrks.

Sveriges centrala värnpliktsråd föreslår att de vapenfria i större ut-

sträckning bör ges utbildning i alternativa försvarsformer av typ civilmotstånd.

Vapenfria arbetsgruppen tillstyrker förslaget till tjänstgöringsområden men finner det dock synnerligen angeläget att låta tjänstgöringsalternativet inom jordbruket finnas kvar.

Sveriges kristna socialdemokraters förbund är kritisk till att minska antalet tjänstgöringsalternativ. Därmed försvåras möjligheten att utnyttja den enskildes kompetens. Även fortsättningsvis bör det enligt förbundet finnas möjlighet att fullgöra vapenfri grundutbildning inom verksamhet som inte är beredskapsplanlagd, för att behålla variationsbredden i tjänstgöringsalternativen. Förbundet finner det anmärkningsvärt att u-landsutbildningen och utbildningen i styrelsens för internationell utveckling regi föreslås utgå och anser att verksamheten bör behållas som ett led i säkerhetspolitiken i vid mening.

Sveriges civilförsvarsförbund framför önskemål om att få eget utbildningsansvar för vapenfria som därvid kan krigsplaceras som gruppchefer i hemskyddsorganisationen och få uppgifter inom informationsberedskapen.

Sveriges närradioförbund riktar uppmärksamhet på behovet i krig av tekniskt utbildad personal vid närradiostationerna. Detta behov skulle enligt förbundet kunna täckas genom utbildning och krigsplacering av vapenfria inom närradion.

2.2 Vapenfriskolor

Överbefälhavaren anser i likhet med kommittén att en högre måluppfyllelse kan uppnås med en starkare centralisering av utbildningen. Överbefälhavaren framhåller vidare att en starkare centralisering av utbildningen än till tre vapenfriskolor skulle kunna få icke önskvärda sociala och pedagogiska konsekvenser. Osäkerheten i antalet beviljade vapenfritillstånd i framtiden bör dessutom noga beaktas innan man beslutar om en viss organisation.

Statens räddningsverk anser att den föreslagna utbildningsmodellen kan prövas och utvecklas med utnyttjande av de utbildningsresurser som nu finns tillgängliga vid främst räddningsverket och övriga berörda statliga myndigheter samt i de större kommunerna. Verket delar kommitténs uppfattning att en centraliserad introduktion och en allmän befattningsutbildning är rationell och leder till högre och jämnare kvalitet på utbildningen. Frågan om denna utbildning skall förläggas till en eller flera utbildningsorganisationer måste enligt verket mera ingående prövas ur lämplighets- och kostnadssynpunkt. Det finns dock ingen anledning att skapa en särskild fristående skolorganisation för vapenfria tjänstepliktiga. Verket framhåller vidare att det ur statens synpunkt måste vara mest rationellt att ta till vara de utbildningsorganisationer som redan är etablerade och har kompetens, erfarenhet och resurser för utbildningen. Verket konstaterar att räddningsskolan i Katrineholm inte behövs efter den 1 juli 1988 för civilförsvarsutbildning med de planeringsförutsättningar som nu gäller. Skolan har enligt verket de resurser och den kompetens som behövs för den föreslagna

centraliserade grundutbildningen. Verket anser därför att försök och utveckling av den föreslagna modellen för grundutbildning med fördel kan förläggas till Katrineholm.

Överstyrelsen för civil beredskap delar kommitténs uppfattning att tre vapenfriskolor ger de fördelar som kommit till uttryck i betänkandet och anser att räddningsskolan i Katrineholm är lämplig som vapenfriskola.

Styrelsen för psykologiskt försvar slår som en grundläggande princip fast att alla som med stöd av en pliktlag inkallas till utbildning också har rätt att kräva att utbildningen bedrivs på ett för den enskilde meningsfullt sätt. Styrelsen anser att grundutbildningen vid centrala skolor kan förbättra förutsättningarna för detta.

Civilbefälhavaren i Södra civilområdet ansluter sig till kommitténs förslag om tre vapenfriskolor och framför som sin mening att en sammanhållen grundutbildning torde vara rationell och lämplig.

Nämnden för vapenfriutbildning instämmer i utredningens ställningstagande att utbildningen för de vapenfria i framtiden skall målinriktas och utformas så att den omfattar en för alla lika utbildning avscende de inledande faserna av vapenfriutbildningen, dvs. introduktion och allmän grundutbildning. Nämnden instämmer i utredningens målsättning för utbildningen men biträder inte förslaget om en organisation i tre vapenfriskolor som ett led i åtgärderna att uppfylla utbildningsmålsättningen. Nämnden bedömer risken som stor att förslaget motverkar den flexibilitet i utbildningen som skall eftersträvas. I stället bör enligt nämnden andra utbildningsmodeller, som också leder till ökad måluppfyllelse, övervägas. Så långt möjligt bör den utbildningskapacitet utnyttjas som redan finns vid statliga tekniska verk, luftfartsverket, statens räddningsverk och hos kommuner och lands-ting.

Socialstyrelsen anser det vara nödvändigt att inryckning, introduktion och allmän grundutbildning samordnas och genomförs på likartat sätt för samtliga vapenfria. Detta kan enligt styrelsen ske antingen vid särskilt inrättade vapenfriskolor, eller genom att utnyttja befintlig utbildningskapacitet hos utbildningsanordnarna. Styrelsen anför dock att man för egen del inte har någon anledning att ta ställning till dessa alternativ.

Sjöfartsverket tillstyrker att introduktion, allmän grundutbildning och grundläggande befattningsutbildning sker centraliserat på det sätt kommittén föreslår.

Luftfartsverket framhåller den enligt verket stora betydelsen av att de blivande flygplatsbrandmännen inställer sig direkt i den miljö där de skall genomföra sin samhällsplikt. En utbildning på annan ort skulle inte bara orsaka stora kostnader, utan störa den utbildningsrytm som ur beredskaps-synpunkt visat sig som den lämpligaste. Verket avstyrker därför en ordning som skulle innebära att deras vapenfria påbörjade sin utbildning vid en vapenfriskola.

Arbetsmarknadsstyrelsen konstaterar att en av utredningens viktiga uppgifter var att föreslå åtgärder som ökar flexibiliteten beträffande antalet vapenfria som genomgår utbildning. Förslaget att inrätta ett antal fasta skolor är enligt styrelsens uppfattning ett steg åt motsatt håll.

Statens vattenfallsverk anser att utredningens förslag att genomföra de

vapenfrias introduktion och allmänna grundutbildning vid centrala vapenfriskolor inte medför någon förbättring i förhållande till den utbildning som i dag sker vid verkets utbildningsanläggningar i Åsbro och Jokkmokk. Förslaget innebär tvärtom en tempoförlust genom att de vapenfria måste ges ytterligare en introduktionsperiod för sin fackutbildning. Centralt anordnad utbildning under de första veckorna avstyrks därför av verket.

Försvarets rationaliseringsinstitut kan inte tillstyrka att en ny utbildningsorganisation byggs upp inom totalförsvaret vid sidan av de redan existerande. Institutet erinrar om den utbildningskapacitet som finns vid räddningsverkets skolor och föreslår att vapenfriutbildningens centrala del genomförs vid dessa. Om den tillgängliga kapaciteten inte skulle vara tillräcklig är det bättre, framhåller institutet, att komplettera redan befintliga anläggningar än att bygga tre helt nya.

Länsstyrelsen i Kristianstads län anser att en för samtliga vapenfria lika introduktion och allmän grundutbildning kan vara en god grund inför den befattningsutbildning som därefter genomförs vid de myndigheter där de vapenfria avses bli krigsplacerade. Länsstyrelsen stöder därför förslaget till utformning av vapenfriutbildningen och att denna sker vid tre vapenfri-skolor.

Länsstyrelsen i Södermanlands län gör liksom kommittén bedömningen att tre skolor med hänsyn till för- och nackdelar sannolikt är ett väl avvägt antal. Med kompetenta lärare och speciella utbildningshjälpmedel, såsom övningsfält för räddning och brand och specialinredda lektions-salar m. m. kan de vapenfria ges en god inledande grundutbildning. Det bör enligt länsstyrelsen övervägas att förlägga utbildningen av handledare till de föreslagna skolorna.

Länsstyrelserna i Västerbottens och Norrbottens län framhåller betydelsen av att en vapenfriskola lokaliseras till det egna länet.

Svenska ekumeniska nämnden, Sveriges frikyrkoråd, Sveriges kristna ungdomsråd och Kristna fredsrörelsen är tveksamma till förslaget om en central utbildning av de vapenfria innan de placeras ut hos de olika utbildningsanordnarna. Organisationerna pekar på vikten av att administratörerna får vara med från början och lära känna de vapenfria. Organisationer och kommuner kan enligt yttrandet bedriva en kvalitativt god introduktionsutbildning om de får resurser för detta.

Kalmar läns landsting ansluter sig till förslaget med tre vapenfriskolor för introduktion och allmän grundutbildning.

Västerbottens läns landsting tillstyrker också förslaget och ger en ingående redovisning av möjligheterna att förlägga en av skolorna till den egna regionen.

Svenska kommunförbundet anser att förslaget att bedriva en centraliserad utbildning vid tre vapenfriskolor ytterligare bör övervägas för att finna en bättre avvägning mellan den centrala och lokala nivån. Visserligen kan en centralisering medföra en jämnare kvalitet på utbildningen men leder enligt förbundet också till vissa praktiska problem med organisation, fördelning mellan de olika skolorna och med genomförandet.

Bollnäs kommun anser däremot att de av kommittén uppställda kraven väl kan tillgodoses med en decentraliserad utbildning genomförd av utbild-

ningsanordnarna. Erfarenheter på annat håll kan dock motivera regional inledande utbildning.

Borlänge kommun är positiv till förslaget att inrätta tre vapenfriskolor för inledande utbildning men ifrågasätter en centralisering av de moment som är hårt specialiserade eller som kräver långt gående integrering i utbildningskommunens verksamhet. Det finns enligt kommunen starka skäl som talar för att kommunerna är väl lämpade och redan i dag kompetenta att genomföra denna del av utbildningen.

Gnosjö kommun anser sig inte kunna ta ställning till förslaget om vapenfriskolor men tillstyrker en centralisering av den föreslagna inledande delen av utbildningen. Kommunen pekar på att kommunerna har stor erfarenhet av att ordna utbildning av olika slag och att kompetensen breddas efter hand som uppdragsutbildning blir vanligare.

Göteborgs kommun anser att det inte är försvarbart att bygga upp en central utbildningsorganisation för kommunernas vapenfria. Inom kommunerna finns det redan en utbildningsorganisation, exempelvis den kommunala vuxenskolan, folkhögskolor och högskolor, som enligt Göteborgs kommun kan ge vapenfria en fullgod teoretisk befattningsutbildning. Som ett alternativ till centrala vapenfriskolor visar kommunen på möjligheten att låta kommunerna samordna utbildningen, vilket bl. a. skulle medföra en bättre koppling mellan de teoretiska och praktiska delarna av utbildningen. Förslaget till en rullande intagning till en skolorganisation avstyrks, då detta enligt kommunen är olämpligt av hänsyn till skolornas, daghemmens och fritidshemmens verksamhet.

Haninge kommun är positiv till centraliserad introduktion och allmän grundutbildning. Kommunen anser däremot att den fackvisa centraliserade utbildningen är ofullständigt utredd vad avser organisation, samråd och ansvarsfördelning. Vidare anser kommunen att nuvarande utbildningssystem kan ges en avsevärt förbättrad kvalitet till lägre kostnader än beräknade 12 milj. kr.

Järfälla kommun tycker att befintliga utbildningsresurser vid de militära förbanden borde kunna användas även för den allmänna grundutbildningen, oavsett senare placering och anser att förslaget om särskilda vapenfriskolor bör omprövas.

Katrineholms kommun delar VK 83:s bedömning att en kvalitetshöjning hos de vapenfria bäst uppnås genom en centraliserad utbildning vid tre vapenfriskolor och biträder förslaget till grund- och befattningsutbildning vid dessa. Kommunen pekar också på möjligheten att utnyttja räddningsskolan i kommunen för detta ändamål fr. o. m. den 1 juli 1988.

Malmö kommun välkomnar förslaget till inrättande av vapenfriskolor och är positiv till att en sådan skola etableras i kommunen.

Mölnåls kommun anser att en central utbildning enligt förslaget både innebär för- och nackdelar. Fördelarna finns beträffande utbildningsavsnitten om brand, räddning, sjuk- och olycksfallsvård och om totalförsvarskunskap. Nackdelar kan uppkomma vid genomförandet av den kommunala introduktionen därför att de vapenfria måste tas emot och placeras ut även under sommarmånaderna. Dessa svårigheter ökar i de fall flera kommuner samverkar.

Norrköpings kommun är tveksam till förslaget om vapenfriskolor och en centraliserad teoretisk utbildning för de vapenfria som skall tjänstgöra i kommunerna. Nackdelen med förslaget är enligt kommunen sämre kontakt mellan den vapenfrie och tjänstgöringskommunen samt större svårigheter att rekrytera lokala vapenfriadministratörer. Kommunen föreslår som ett alternativ att nämnden för vapenfriutbildning utformar en läroplan och ges resurser att biträda kommunerna med egna utbildare.

Nybro kommun har i och för sig inget att erinra mot förslaget till vapenfriskolor men pekar – med tanke på den beräknade kostnaden – på kommunernas egen utbildningsorganisation som ett alternativ.

Stockholms kommun tillstyrker i huvudsak den föreslagna utformningen av utbildningen men uttrycker tvekan om att de inledande skedena förläggs till en särskild skola. En fortsatt samverkan med den kommunala vuxenutbildningen kan enligt kommunen ske vad gäller den allmänna grundutbildningen och den grundläggande befattningsutbildningen.

Sundsvalls kommun ifrågasätter inrättandet av vapenfriskolor av flera skäl. Dels går förslaget emot allmänna decentraliseringssträvanden och inriktningen mot en större grad av samverkan mellan olika utbildningsformer inom kommunerna, dels kommer förslaget att medföra ytterligare kostnader, utöver själva skolorganisationen, och vålla problem genom den rullande inryckningen till kommunerna. Kommunen ifrågasätter om inte den eftersträvade förbättringen skulle kunna uppnås om resurserna i stället överfördes till utbildningsanordnarna och nämnden för vapenfriutbildning.

Uddevalla kommun framhåller att kommunen, med sin erfarenhet på området, bör vara väl skickad att anordna hela grundutbildningen för sina vapenfria. Kommunen anser att utbildningen då får en starkare och naturligare anknytning till den praktiska befattningsutbildningen och mot lokala förhållanden. I Uddevallas region finns det enligt kommunen ett underlag för kvalificerade utbildningsinsatser.

Uppsala kommun ser ingen anledning att frånga nuvarande utbildningsmodell och påminner om att det i kommunen finns mycket goda utbildningsresurser med närhet till universitet m. m. Vidare anser kommunen att förslaget om en fackvis centraliserad utbildning är alltför oklart för att ha synpunkter på.

Örebro kommun delar utredningens uppfattning om motiven för inrättande av vapenfriskolor och påminner om att kommunen i annat sammanhang anmält intresse av att få etablera en sådan skola.

Svenska kyrkans centralstyrelse är också tveksam till förslaget om en central utbildning i den omfattning som betänkandet förordar.

Svenska röda korset ser däremot klara fördelar med en centralt genomförd introduktion och allmän grundutbildning om fem veckor. Organisationen kan sedan för egen del genomföra befattningsutbildningen.

Vapenfria arbetsgruppen ifrågasätter förslaget om en centraliserad inledande grundutbildning och att delar av den teoretiska befattningsutbildningen genomförs vid tre vapenfriskolor. Arbetsgruppen konstaterar att många utbildningsanordnare redan har en fullt godtagbar utbildning av de vapenfria. De ekonomiska resurser som skulle tillskjutas för vapenfriskolorna borde, enligt arbetsgruppen, i stället gå till den nuvarande utbildningsmodellen i syfte att höja kvaliteten där.

Centerns ungdomsförbund är tveksam till förslaget om att den inledande delen av vapenfriutbildningen centraliseras till tre vapenfriskolor. Åtminstone borde den grundläggande befattningsutbildningen med fördel kunna förläggas i anslutning till tjänstgöringsstället, framhåller förbundet.

3 Utbildningstiden

Överbefälhavaren godtar förslagen och understryker vikten av att vapenfriutbildningen, bl. a. vad beträffar utbildningstider, utformas så att den inte kommer att framstå som attraktivare än värnpliktsutbildningen. Överbefälhavaren efterlyser dock mer detaljerade regler om antalet dagar för repetitionsutbildningen.

Värnpliktsverket påminner om att flertalet meniga inom marinen och flygvapnet har en betydligt längre grundutbildningstid än arméns meniga och framhåller att grundutbildningstiden för den vapenfrie inte bör vara kortare än vad hans militära uttagning skulle ha medfört. Verket föreslår att tjänstgöringsskyldigheten för en vapenfri i princip skall överensstämja med den totala tjänstgöringsskyldigheten för övriga värnpliktiga samt – utom för kategori K – ges ett påslag om 90 dagar. Dessa dagar kan enligt verket användas för utbildning i vapentjänst i de fall tillståndet till den vapenfria tjänsten skulle återkallas.

Nämnden för vapenfriutbildning instämmer i utredningens förslag till differentierade utbildningstider. Behovet av befattningar och utbildningstid för kategori K kan nämnden dock inte ta ställning till för närvarande. Nämnden anser vidare att den vapenfries lämplighet för uttagning till kategori K och L måste få avgöras av nämnden och inte styras av enbart den militära uttagningen.

Socialstyrelsen anser att den differentierade grundutbildningstiden för vapenfria i ledande befattningar kan vara motiverad för flertalet tjänstgöringsalternativ. Detta gäller dock inte för de vapenfria inom hälso- och sjukvården, eftersom de ledande befattningarna där är besatta med personal med särskild behörighet.

Statens järnvägar varnar för en differentierad utbildningstid med en indelning av de vapenfria i olika kategorier då detta kan innebära ett motsatsförhållande mellan utbildningsmyndigheten och den vapenfrie. För att motverka detta och skapa större flexibilitet föreslår statens järnvägar att minimitiden för samtliga kategorier bör vara 290 dagar.

Sjöfartsverket anser att grundutbildningstidens längd inte bör understiga 300 dagar för att kunna inrymma en meningsfull praktisk befattningsutbildning.

Lufthälsöstyrelsen är något tveksam till förslaget om kategoriindelning och nämner att detta kan öka benägenheten att totalvägra. Störst anses denna risk vara inom den dugligaste kategorin. Verket föreslår att uttagningen till ledarutbildning bör vara frivillig och anser att nämnden för vapenfriutbildning måste få avgöra uttagningen till kategori K och L utan att vara styrd av den militära uttagningen.

Arbetsmarknadsstyrelsen är inte beredd att oreserverat ansluta sig till

förslaget om att vapenfria skall kunna tas ut till chefs- och arbetsledarutbildning. Om tjänstgöringstiderna skall förlängas för sådan utbildning, anser styrelsen att ett väl underbyggt krigsbehov måste kunna redovisas.

Statens vattenfallsverk anför att vapenfria kan utbildas till biträdande arbetsledare vid reparationslinjen genom den längre utbildningstiden för kategorierna K och L. På driftlinjen kan den längre tiden utnyttjas för en fördjupad teoretisk och praktisk befattningsutbildning.

Försvarets civilförvaltning delar VK 83:s uppfattning att grundutbildningstiden för vapenfria måste anpassas i förhållande till tiden för värnpliktsutbildningen så att det inte kan framstå som förmånligare att få vapenfri tjänst. Förvaltningen framhåller också vikten av en avgränsning mellan grund- och repetitionsutbildning från förmånssynpunkt, dvs. om den enskilde skall uppbära dagersättning eller dagpenning.

Svenska ekumeniska nämnden, Sveriges frikyrkoråd, Sveriges kristna ungdomsråd och Kristna freds rörelsen delar uppfattningen att det beträffande utbildningstidens längd inte skall löna sig att göra vapenfri tjänst. Organisationerna konstaterar dock att vapenfritjänstgöringen i dag är väsentligt längre än genomsnittlig värnpliktsjänstgöring och förordar en grundutbildningstid på 300 dagar. Eftersom det finns ett noggrant prövningsförfarande behövs inte heller en spärr med längre utbildningstid för att motverka att den vapenfrie av bekvämlighetsskäl söker vapenfri tjänst.

Västerbottens läns landsting tillstyrker förslaget och föreslår viss kompletterande utbildning för vapenfria som uttas till sjukvårdsutbildning.

Katrineholms kommun finner VK 83:s förslag om grundutbildningens omfattning och längd väl avvägd.

Svenska kyrkans centralstyrelse anser att rättviseskäl och funktionella skäl måste styra utbildningslängden. Därför skall det enligt styrelsen inte vara bekvämare med vapenfri tjänst. Tjänstgöringen skall också ha en sådan längd att utbildningen blir meningsfull.

Sveriges centrala värnpliktsråd ställer sig avvisande och har svårt att förstå de resonemang som ligger bakom förslaget om en längre utbildningstid. Rådet anser också att systemet med differentierad utbildningstid är dåligt motiverat i utredningen.

Vapenfria arbetsgruppen anser att nuvarande tjänstgöringsskyldighet på 420 dagar är fullt tillräcklig. Längre utbildningstid än vad som krävs för att nå utbildningsmålen kan arbetsgruppen inte se annat än som en bestraffning. Arbetsgruppen avstyrker också förslaget om en differentierad utbildningstid för befälsutbildning av vapenfria.

Centerns ungdomsförbund kan tänka sig en längre utbildningstid än för vanliga värnpliktiga, förutsatt att prövningsförfarandet slopas. För olika typer av befattningar godtar förbundet en differentierad utbildningstid. Förbundet framhåller också att utbildningstidernas längd måste anpassas från år till år efter utbildningsbehov och resurser.

Kommunistisk ungdom kan inte se någon rimlig anledning till en generell förlängning av utbildningstiden. Det nödvändiga innehållet i utbildningen måste enligt förbundet styra utbildningstidens längd. Den föreslagna kategoriindelningen godtas. Däremot anser förbundet att uttagningen till olika vapenfribefattningar inte bör få grunda sig på den militära uttagningen.

Vidare anser förbundet att vapenfriutbildningen måste få ta den tid som krävs och att det därför är tveksamt om fullgjord värnpliktstjänstgöring skall få tillgodoräknas den enskilde vid fullgörandet av vapenfri tjänst.

Sveriges kristna socialdemokraters förbund kan tänka sig en viss begränsad förlängning av nuvarande utbildningstid om detta kopplas till lättnader i prövningsförfarandet vid ansökan om tillstånd till vapenfri tjänst.

4 Övriga frågor

4.1 Handledarnas roll m. m.

Överstyrelsen för civil beredskap tillstyrker förslaget och betonar vikten av att det finns utbildningshandledare med hög kvalitet.

Nämnden för vapenfriutbildning föreslår – med hänvisning till sin inställning till vapenfriskolor – en lägre ambitionsnivå för utbildning av handledare och att andra organisationsformer prövas.

Socialstyrelsen framhåller handledarnas betydelse för utbildningsresultatet. Styrelsen anser dock att förslaget inte är realistiskt med hänsyn till bl. a. den anställda personalens övriga uppgifter. I stället förordas att en sådan utbildning för vapenfriadministratörerna genomförs hos utbildningsanordnarna.

Televerket anser att handledarna liksom hittills kan ges erforderlig utbildning för sina uppgifter inom verket.

Statens järnvägar ser det som orealistiskt från personal- och kostnadsynpunkt med tre veckors utbildning för handledarna.

Sjöfartsverket understryker behovet av en enhetlig handledarutbildning och instämmer i kommitténs förslag om fördelning av kostnaderna för utbildningen.

Lufthälsverket delar av kostnadsskäl inte utredningens slutsatser om den framtida handledarutbildningen. Verket föreslår i stället en central utbildning av vapenfriadministratörerna och att dessa därefter genomför lokal eller regional utbildning med handledarna.

Statens vattenfallsverk anför att verket sedan mitten av 1960-talet genomfört utbildning av handledare. Denna utbildning har omfattat två dagar och enligt verket visat sig ge fullt tillfredsställande resultat med hänsyn till uppställda krav.

Länsstyrelsen i Västerbottens län gör bedömningen att tre veckors utbildning inte behövs för handledare från försvarsenheten utan att det bör räcka med en betydligt kortare kurs.

Göteborgs och Bohus läns landsting föreslår att – av kostnadsskäl – vapenfriadministratören får till uppgift att fortlöpande informera och utbildna handledarna.

Svenska röda korset framhåller att handledarkompetensen är relativt god inom organisationen. Den förbättras ytterligare efter hand. Organisationens handledare bör därför kunna ges en kortare utbildning än tre veckor.

Svenska ekumeniska nämnden, Sveriges frikyrkoråd, Sveriges kristna ungdomsråd och Kristna fredsrörelsen finner att tre veckors utbildning är för lång tid och påpekar att det är svårt för handledarna att vara borta så länge från sina ordinarie arbetsuppgifter. Det är enligt organisationerna bättre att satsa på en rejäl utbildning av administratörerna, vilka i sin tur kan ge handledarna erforderlig utbildning.

Svenska kommunförbundet delar kommitténs uppfattning vad gäller betydelsen av handledarna under den praktiska befattningsutbildningen. Förbundet framhåller att det är viktigt att i första hand välja rätt personer till handledare vilka på ett naturligt sätt kan förena denna uppgift med ordinarie arbetsuppgifter. Formerna för handledarutbildningen bör enligt förbundet övervägas ytterligare i riktning mot den lokala nivån.

Bollnäs kommun avstyrker den föreslagna handledarutbildningen och anser att den är alltför omfattande.

Gnosjö kommun föreslår att handledarutbildningen anordnas med en lägre ambition och under andra organisatoriska former än vad som förordas i betänkandet. Kommunen motsätter sig att kostnaderna för utbildningen skall betalas av utbildningsanordnarna.

Järfälla kommun anser att nämnden för vapenfriutbildning bör organisera en systematisk handledarutbildning och att uppgiften att genomföra denna med fördel kan förläggas till vapenfriskolorna.

Katrineholms kommun delar bedömningen att det är angeläget att handledarna har god insikt om de vapenfrias roll i totalförsvaret och anser att det finns ett stort behov av handledarutbildning. För att motverka den nuvarande höga omsättningen på handledare bör, enligt kommunen, dessas status i organisationen höjas genom en bättre utbildning. Därvid bör den kompetens som kommer att finnas i vapenfriskolorna att kunna utnyttjas. Utbildning av handledare – liksom av vapenfria – är en statlig angelägenhet, framhåller kommunen.

Mölnåls kommun betraktar den föreslagna handledarutbildningen som en praktisk och ekonomisk omöjlighet för kommunen. Denna utbildning kan, enligt kommunen, vapenfriadministratören svara för.

Nybro kommun har i och för sig inget att erinra mot att handledarna får den föreslagna utbildningen. Kommunen förutsätter dock att kostnaderna för denna betalas av staten och anser att en utbildning med sådan omfattning kan komma att omöjliggöra all rekrytering av handledare.

Stockholms kommun anser att det kan vara en fördel att förlägga handledarutbildningen centralt och efterlyser närmare motiv för utbildningens längd samt konsekvenser från kostnadssynpunkt.

Sundsvalls kommun betonar handledarnas betydelse under den praktiska befattningsutbildningen men menar att en utbildning i tre veckor av dessa är överdriven, i vart fall för den kommunala omsorgsverksamheten. Kommunen utgår från att staten står för alla kostnader.

Uddevalla kommun anser att handledarutbildningen med fördel kan genomföras av kommunerna och att alla kostnader för verksamheten bör betalas av staten.

Uppsala kommun säger att förslaget är så oklart formulerat att ett ställningstagande är omöjligt.

Örebro kommun biträder utredningens förslag.

Prop. 1987/88:81

Vapenfria arbetsgruppen ser det som ytterst angeläget att handledarna får den utbildning som kommittén föreslår. Kostnadsfrågan för utbildningen får inte bli avgörande, framhåller gruppen.

Bilaga 2

4.2 Ledningen av vapenfriutbildningen m. m.

Statens räddningsverk delar kommitténs uppfattning att ledningen av vapenfriutbildningen bör stärkas. Beträffande förslaget om en organisationsöversyn anser verket att det inte får bortses från de betydande fördelar som ligger i att ledningen av vapenfriutbildningen delvis eller helt samordnas med verkets verksamhet i Karlstad.

Nämnden för vapenfriutbildning anför att nämnden saknar varje form av direktivrätt när de vapenfria skall placeras ut hos de olika utbildningsanordnarna och att nämnden ofta hamnar i en förhandlingssituation gentemot dessa. Nämnden instämmer därför i VK 83:s uppfattning att nämndens ledningsfunktion bör stärkas och godtar förslagen om detta.

Televerket tillstyrker förslaget till principiell fördelning av kostnaderna för vapenfriutbildningen.

Statens järnvägar anser däremot att företaget skall ha ersättning för alla sina kostnader för vapenfriverksamheten. Endast under denna förutsättning anser företaget att ett fortsatt åliggande är acceptabelt.

Sjöfartsverket och luftfartsverket tillstyrker förslaget till kostnadsfördelning.

Arbetsmarknadsstyrelsen framhåller att utredningens ekonomiska slutsatser bör granskas närmare och anför att enbart förslaget att öka repetitionsutbildningen medför en avsevärd kostnadshöjning.

Försvarets civilförvaltning anser att ledningsverksamheten måste stärkas och att detta lämpligen kan ske genom att stärka nämndens för vapenfriutbildning roll och klargöra nämndens ansvar.

Landstingsförbundet förutsätter att alla kostnader för landstingens utbildning av vapenfria betalas av staten.

Göteborgs och Bohus läns landsting förordar att omsorgsförvaltningen får full kostnadstäckning för de vapenfrias utbildning, eftersom de vapenfria enligt landstinget inte i något läge kan ersätta en anställd.

Svenska kommunförbundet avstyrker kommitténs förslag i de delar som rör kommunernas kostnader och ersättningen för dessa. Enligt förbundet bör kommunerna få full kostnadstäckning för verksamheten.

Samtliga kommuner som yttrat sig över förslaget till kostnadsfördelning anför liknande uppfattningar.

Vapenfria arbetsgruppen tillstyrker förslaget om nämndens för vapenfriutbildning direktivrätt och tillsynsskyldighet. Detta skulle enligt arbetsgruppen också gynna medinflytandet för de vapenfria.

4.3 Vapenfrias förmåner m. m.

Samtliga remissinstanser – med undantag av Vapenfria arbetsgruppen – som yttrat sig över detta avsnitt instämmer i kommitténs grundläggande

uppfattning att förmånerna till de vapenfria även fortsättningsvis skall lämnas enligt samma grunder som gäller för värnpliktiga. Härutöver lämnas följande närmare synpunkter.

Nämnden för vapenfriutbildning anser att förplägnad i första hand skall utges som naturaförmån men att det måste finnas möjlighet att tillämpa andra lösningar i de fall det är opraktiskt, dyrare eller negativt för utbildningen. Systemet med matersättning bör få tillämpas i avvaktan på att förplägnadsersättningen höjs. När det gäller andra delar av förmånssystemet, föreslås att nämnden ges möjlighet att göra praktiska lösningar. Detta kan gälla beklädnadsersättning, fritidsstudiebidrag och förlägningsfrågor.

Nämnden delar kommitténs uppfattning att ansvarsbestämmelserna för vapenfria bör anpassas till de nya reglerna för värnpliktiga.

Statens järnvägar föreslår att nuvarande system med kontant ersättning får behållas i de fall naturaförmåner inte kan lämnas. En kombination av kontant ersättning och mat i natura bör också kunna ges.

Lufthavetsverket anser att det måste finnas vissa särregler för de vapenfria med hänsyn till deras tjänstgöringsförhållanden.

Arbetsmarknadsstyrelsen har liknande inställning.

Försvarets civilförvaltning anser att det inte är lämpligt att motivera förmånerna till de vapenfria med administrativ enkelhet och vänder sig mot den tillämpade ordningen beträffande matersättning, förläggning och beklädnadsersättning samt föreslår en författningsreglerad rätt till ersättning för skador på glasögon och klockor.

Svenska röda korset pekar på nödvändigheten av att förmånsfrågorna också får en praktisk lösning med hänsyn till aktuella förutsättningar.

Svenska ekumeniska nämnden, *Sveriges frikyrkoråd*, *Sveriges kristna ungdomsråd* och *Kristna fredsrörelsen* tror inte att besparingar är möjliga genom att i högre utsträckning ordna gemensamma förläggningar för de vapenfria. Många gånger kommer de spridda tjänstgöringsplatserna att motverka besparingar genom längre resor och andra problem.

Svenska kyrkans centralstyrelse har samma uppfattning.

Landstingsförbundet pekar på att förutsättningarna för sjukvårdshuvudmännen att erbjuda främst förläggning och alla måltider varierar och att praktiska problem kan uppstå.

Göteborgs och Bohus läns landsting framhåller att vapenfria bör kompenseras i de fall mat inte kan tillhandahållas.

Bollnäs kommun anser att utredningen anlagt en alltför kasernorienterad syn på förlägnings- och utspisningsfrågorna.

Gnosjö kommun föreslår att, i de fall måltider inte kan erbjudas, de vapenfria får råvaror och själva får svara för tillredningen av sin mat.

Göteborgs kommun nämner praktiska problem om de vapenfrias utspisning måste ske gemensamt.

Vapenfria arbetsgruppen framhåller att det är naturligare att höja de värnpliktigas standard än att beröva de vapenfria deras förmåner. Arbetsgruppen föreslår att förplägnadsersättningen höjs till 60 kr. I de fall tjänsten kräver det bör skydds- eller tjänstekläder tillhandahållas. Beklädnadsersättningen kan då delvis slopas enligt arbetsgruppen. Övriga förmåner för vapenfria uppvägs av vad de värnpliktiga kollektivt kommer i åtnjutande av i form av andra förmåner.

Kommunistisk ungdom anser att olika bidragsformer bör slopas till förmån för kraftigt höjda dag ersättningar och förespråkar på sikt ett lönesystem för tjänstgöringspliktiga.

Prop. 1987/88:81
Bilaga 2

	Sid.
Proposition	1
Propositionens huvudsakliga innehåll	1
Propositionens lagförslag	2
Utdrag ur protokoll vid regeringssammanträde den 21 januari 1988 ..	3
1 Inledning	3
2 Föredragandens överväganden och förslag	5
2.1 Tjänstgöringsområden m. m.	5
2.2 Vapenfriutbildningens utformning och genomförande	8
2.3 Utbildningstiden	12
2.4 Vapenfria tjänstepliktigas förmåner m. m.	14
2.5 Vissa kostnadsfrågor m. m.	15
2.6 Ikraftträdande	18
3 Upprättad lagförslag	18
4 Lagrådets hörande	18
5 Hemställan	18
6 Beslut	19
Bilaga 1 VK 83:s sammanfattning av betänkandet	20
Bilaga 2 Sammanställning av yttrandena	24

